

Д-р СОКРАТ ІВАНИЦЬКИЙ
ЖИТТЄВИЙ і ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

НЮ ЙОРК

1976

Dr. SOKRAT IWANYCKYJ
His Path of Life and Works

**In memory of an outstanding
Soldier-Patriot and Ukrainian
Scientist**

Published by
The Association of Bukovinian Ukrainians
in New York
— 1976 —

Д-р СОКРАТ ІВАНИЦЬКИЙ
життєвий і творчий шлях

**Збірник для вшанування пам'яті видатного
вояка-патріота та українського науковця**

В и д а в н и ц т в о
Українська Буковинська Громада в Нью Йорку
Нью Йорк, 1976

Copyright 1976
All rights reserved
Printed in U S A

П Е Р Е Д М О В А

Публікація, яку оце передаємо українському читачеві, на- світлює життя і творчість світлої пам'яті проф. Д-ра Сократа Іваницького — видатного українського науковця і палкого патріота.

На причинки цього Збірника складається праця „Д-р Сократ Іваницький — життєвий і творчий шлях” та спогади тих, що з Ним дружили чи співпрацювали. Перша праця переважно дже- рельна: основана на джерелах друкованих та архівного харак- теру.

Велика подяка належить професорам: Д-рові Матвієві Ста- хову і Д-рові Олександрові Кульчицькому, котрі своїми причин- ками-спогадами внесли багато світла для визначення духового силуета Д-ра Сократа Іваницького.

Д-р Сократ Іваницький — як побачимо в навітленні цих причинків — був видатним науковцем, відданим громадським діячем та палким українським патріотом, а рівночасно людиною великої товариської оглади та особливо скромної вдачі. Через ці його прикмети був шанований і високо цінований, не тільки сво- їми, але й чужинцями, які входили з ним у такі чи інші взаємини. Тому уважаємо, що ці причинки будуть книгою, з якої кождий українець міг би винести для себе якусь науку.

Випускаємо в світ ці причинки для шанування пам'яті Д-ра Сократа Іваницького та в ознаку признання для Людини, яка своїми трудами вклала певну лепту в скарбницю української культури та в обороні прав українського народу.

Ці причинки зродилися завдяки старанням Дружини По- кійного, відомої української співачки, п-ні Іванни Синенької-Іва- ницької, яка для нашої праці ласкаво дозволила використати ар- хівні матеріали Д-ра С. Іваницького. П-ні Синенька-Іваницька подбала також про кошти друку цієї публікації. Проф. М. Стахів подарував 29 примірників праці Д-ра С. Іваницького: „Переяс- лавський договір 1654 р.” із призначенням, щоб суми з продажу книжки повернути на кошт друку цих причинків. Дехто з поку- пців дарованих книжок склав додаткові суми на фонд видання цієї публікації (інж. Т. Фраціян, адв. М. Пригар). Всім їм належить щира подяка.

Хай же ці причинки будуть нев'яучою китицею на могилі незабутнього й всіми шанованого Проф. Д-ра Сократа Іваниць- кого.

І. М. Новосівський

І. М. Новосівський

Д-р СОКРАТ ІВАНИЦЬКИЙ — ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

І.

Я мрію чистую з найкращих мрій,
Я заховаю у серці Україну,
І мрія та, як світище ясне,
Шляхом правдивим поведе мене.

В. І. Самійленко

Життєвий шлях Д-ра Сократа Іваницького від колиски стелився у погідні дні великих надій на краще завтра українського народу, коли його українська Буковина ставала на свої власні ноги, свідомо змагаючи до вільного національного розвитку в ділянці культурній, господарській і навіть політичній. Це був час завершеної перемоги українського народолюбного табору над москофілами, коли лави свідомих українських патріотів збільшувались з кожним роком новими абсолютами середніх і високих шкіл — зокрема новими українськими учителями й священниками, які по закінченні студій вертали в село й несли там освіту та поширювали й поглиблювали там українську національну і політичну свідомість.

Одними з таких були батьки Сократа — Омелян і Євгенія Іваницькі,*) видатні педагоги та свідомі українські патріоти. У цьому погідньому, культурному і патріотичному оточенні 8 липня 1897 р. приходить на світ син Сократ, у се-

*) Омелян Іваницький видатний педагог, автор методики навчання читання і рахунків, головний редактор та адміністратор учительського органу „Каменярі”, автор повістей на соціальні теми, автор філософічного твору „Людина й вселенна” та „Споминів” про взаємини з видатними особистостями та про події, що проходили на його життєвому шляху.

лі Чорнівка на Буковині, де його батько був учителем. У такому ж кліматі родинного тепла й національно-культурної атмосфери розвивався і приходив до свідомости юнак Сократ Іваницький.

Народно освіту проходив У Чорнівці, а після перенесення батька учителем до Нових Мамаївців (тепер: Новосілка), Сократ продовжував науку в цьому селі. Звідси вступає у 1907 р. до утраквістичної, тоді німецько-української, гімназії у Чернівцях.

Мамаївський період життя Сократа — до вибуху I світової війни — це найщасливіші роки його життя. Вже тоді Сократ Іваницький громадить коло себе сільську молодь, читає їм українські книжки та визичує їм книжки з власної бібліотеки, яку він пильно доповнює новими надбаннями.¹⁾

Сократ Іваницький, молодий рекрут, мобілізований на війну з гімназійної лавки (1915 р.).

Вибух I світової війни і скоро окупація противником Чернівців не дозволили Сократові завершити середньої освіти. У серпні 1915 р. Сократа забирають до війська. Для за-

¹⁾ Аврора Вельничук: Мій спогад про Сократа. Нью Йорк, 1975. Рукопис.

вершення середньої освіти він отримує довшу відпустку і складає іспит зрілості 23.1.1918р.. Після вишколення у військовій старшинській школі Сократ Іваницький попадає в червні 1916 р. з маршовою сотнею 35 стрілецького полку на російський фронт, т.зв. офензиви Брусілова. У той час він перебував важкі бої на горі Лисоні, а далі зимові бої під Потуторами. В 1917 р. бере участь в офензиви від Золотої Липи до Збруча. У боях біля села Будаківці, 29.7.1917 р. Сократа важко поранено та доставлено на перев'язний пункт до школи в Чорнокінці Великі, Гусятинського повіту (району). Раненим Сократом особливо піклувалася молоденька тоді дочка учителя цієї школи, Олексія Синенького, Іванна Синенька. Вдячний Сократ, при від'їзді, обіцяв писати їй — як не помре внаслідок поранення. І він дотримав слова: від тоді їх взаємини закріпилися у щирі дружбу, згодом їх життєві шляхи зійшлися і вона стала його вірною дружиною.

Д-р Сократ Іваницький — молодий старшина австрійської армії, перед відходом на фронт.

Поранення Сократа було так важке, що його скоро забрали — як тільки хворого можна було транспортувати — до лікарні в Львові, а звідти до Відня.

2. Сократ Іваницький увесь час мріяв дістатися до частин Українських Січових Стрільців (УСС), з подиву до ідеалізму, патріотичності й героїства цієї української військової частини. УСС він уважав правдивим українським військом, яке боролось проти найбільшого поневолювача України. УСС уважалися заборолом волі народу, кошем майбутньої української Армії. Цю мрію Сократа — палкого українського патріота, що зі зброєю в руках готов боротися за волю свого народу — вдається йому здійснити коли він, підлічений з

ран, виходив з лікарні в Відні. Тут він подав як свою військову одиницю, з якої попав до лікарні, Легіон УСС, бо його військових актів не могли знайти між паперами в лікарні. Так, за його вказівкою, лікарня направила його до Легіону УСС, який знаходився тоді на Україні під командою архикн. Вільгельма-Вишиваного.²⁾

Молодий четар Сократ Іваницький скоро зжився з новим рідним оточенням. Його скромність, дисциплінованість і товарицькість з'єднує йому симпатії мужви й старшин. Правда, були деякі старшини, які гляділи на новика згори і не годували за те, що він попав до Легіону із загальних австрійських частин. Це негодкування виявилось зокрема після того, як командант УСС, Вишиваний, доручав Іваницькому компліковані завдання, виділяючи його тим перед старшинами У С С, а зокрема в жовтні 1918 р. У С С перекинено на Буковину і Друга сотня У С С, під командою чет. С. Іваницького, знайшлася на буковинсько-басарабському кордоні для його охорони, чи пак коли Друга сотня отримала наказ від'їзджати до Львова. У цьому зв'язку у споминах В. Калини („Курінь смерті”) появилася згадка про т.зв. „хворобу” (дипломатичну поведінку) четаря С. Іваницького і передачу команди хор. Калині — чого насправді не було.³⁾ Джерелом негодкування була обставина, що старшини чет сотні Іваницького були старші за Іваницького віком, старшими стажем У С С, Іваницький „австрійський” старшина й молодший віком, а тому нерадо бажали підчинятися його команді.⁴⁾ У військовій частині У С С Сократ Іваницький перебув всю кампанію, аж до кінця українських визвольних змагань.

Друга сотня І Куреня І полку У С С під командою чет. С. Іваницького, була 4 листопада 1918 р. у Львові, отримавши призначення боронити стратегічно ключового відтинку двірця Підзамче. Сотня відразу ввійшла в боєву акцію, відкинувши ворога з Підзамча й Замарстинова. Нові випадки поляків на Підзамче сотня Іваницького відпирала більше разів. Але 21.XI.1918 р. Українська Начальна Команда нака-

² Диви Лист Д-ра С. Іваницького до К. Третьака від 3. 2. 1965. Заувага: Вся цитована в цій праці переписка до Д-ра С. Іваницького — в оригінальних листах, а від нього — у копіях машинопису, знаходиться в архіві Д-ра С. Іваницького.

³⁾ Там само.

⁴⁾ Там само.

зала опустити Львів. Відворот зі Львова прикривала II сотня УСС та остання опустила Підзамче.^{5) 6)}

Був наказ Української Начальної Команди відступати на Золочів, але частина старшин полку, які знайшлися у Миклашеві усвідомили собі, що відступ на Золочів означав би взагалі ліквідацію українського фронту проти поляків і віддачу ім Галичини. Тому на цій нараді западає рішення організувати з Миклашева проти-польський фронт. Командант 2 сотні, чет. Іваницький, зголошується zorganizувати в Підбірцях оборону перед польським наступом. Четар Сократ Іваницький, як командант оборони, використовуючи стратегічне положення Підбірців, зумів з малими силами не тільки стримати переважаючі сили ворога впродовж довшого часу, але й умілою тактикою заскочити його. У боях 5 і 6 грудня 1918 р. не тільки стримано наступ переважаючих сил поляків, але й завдано їм таких дошкульних утрат у людях і матеріалах, що вони вже довгий час не відважувалися наступати на цьому відтинку.

Про оборону Підбірців Д-р С. Іваницький на інтерв'ю з редактором Нестором Ріпецьким для „Вільного Слова” сказав таке: „Начальне Командування Українських Збройних Сил у Львові, даючи наказ опустити Львів вночі 21 на 22 листопада, наказало відступати до Золочева. Друга сотня У С С, якою я командував, а яка стояла в Львові на Підзамчу й Замарстинові, крила відворот. Українські збройні сили, опустивши мури Львова, фактично перестали існувати, вони перемінилися в менші або більші групи людей, що поспішали хто куди. Більшість прямувала через Винники на Схід. Було ясно, що до Золочева мало хто дійде. У С С вилучилися з маси втікачів і пішли через Підбірці на Миклашів. На старшинській нараді, в час короткого відпочинку, У С С вирішили залишитися в Миклашеві й переорганізувати Українську Армію. Друга сотня У С С перебрала прикриття цієї акції перед евентуальним наступом поляків і тому станула в Підбірцях. Поляки маючи в Львові около 8000 вояків, 800 старшин, артилерію і кінноту, рішили здушити в зародку організування української збройної сили і тому вдарили цілою своєю силою на Підбірці. Друга сотня У С С мала всього

⁵⁾ С. Іваницький: Спогад. Мюнхен — без дати, стор. 4. Рукопис.

⁶⁾ „С. Іваницький був одним з провідних боеків в обороні Львова перад наступом поляків у листопаді 1918 р.”. (С. Шах: Надгробне слово. В „Християнський Голос” № 31 за 4 серпня 1974.

180 людей і три скоростріли, з котрих один ще затаився. Поляки повели наступ з однієї сторони від Винник і Лисинич, а з другої від Сорік. Наступ почався о год. 13³⁰ в неділю, а закінчився 9³⁰ в понеділок, з нічною перервою. Використовуючи вповні побудову терену, сотня замаскувала свою власну оборонну лінію перед селом, — поляки мислили будьто б вона аж за селом. Зdezорієнтувавши ворога пляново керованим вогнем із фальшивої позиції, втягнула вона збитого в густу колону ворога між свої скоростріли. Що сталося, каже вам вже „Альбом У С С”.⁷⁾ „Ще не встиг фронт уформуватися, як поляки повели проти нього сильні наступи. Найперше заатакували Підбірці. Ту місцевість, що опановує околицю, боронила сотня під проводом бсєвого старшини пор. С. Іваницького. Завдяки ініціативі та рішучості цього команданта сотня не лише переломила наступ противника, але й здоганяла його до Лисинич, добуваючи обоз та декілька гармат. Завдяки цьому самочинному починові У С С повстав фронт облоги Львова, та скоро поширився на північ і південь. При кінці листопада та в перших днях грудня У С С звели ще кілька завзятих боїв в обороні підльвівських місцевостей як Мелехів, Ляшки і Кістярня. Тимчасом організувалася Українська Галицька Армія (У Г А), якої частини підсилювали щораз-то нсві відтинки фронту”.⁸⁾ До цього С. Шах додає: „І то був перший виступ і перший здобуток поручника Сократа Іваницького, уродженця Буковини, в обороні Галицької столиці — Львова”.⁹⁾ „У С С були першими, що відкрили плянову оборону Львівського фронту”.

За його заслуги в боях за Підбірці Державний Секретар Військових Справ підніс чет. І полку У С С Сократа Іваницького, з днем 1.1.1919 р., до ступня поручника.¹⁰⁾ Після цього авансу Сократові Іваницькому доручено команду III куреня У С С, з яким він бере постійно участь в офензиві У Г А на Городок та під Судовою Вишнею, в бойових акціях Дрогобич, Хирів, в обороні гори Радич¹¹⁾ і врешті бере участь у Чортківській офензиві.

⁷⁾ „Вільне Слово” № 43 за 21. 12. 1956.

⁸⁾ Українські Січові Стрільці 1914 — 1920. Монреал, 1955, стор. 132.

⁹⁾ С. Шах: Надгробне слово. В „Християнський Голос” № 31 за 4 серпня 1974.

¹⁰⁾ Українська Галицька Армія. Том. II, Вінніпег, 1960, стор. 303.

¹¹⁾ Д(митро) М(икитюк): Короткі історичні нариси бригад У Г А. В „УГА”, том. I, Вінніпег, 1958, стор. 85 і наступні.

1919 рік. Д-р Сократ Іваницький, командант куреня У С С у колі старшин сотень і чет куреня. Іваницький сидить у першому ряді по середині.

3. Митарства різних Комісій Мирної Конференції — а між ними й Комісії Бота для перемир'я між Польщею й Україною — члени яких, поза плечима, підтримували польську сторону,¹²⁾ і врешті уповноваження 25.6.1919 р. дане Польщі Верховною Радою Мирної Конференції (голів делегацій великої чwórки — Америки, Англії, Франції та Італії,) окупувати Галичину по Збруч, були великим ударом для української сторони. У другій половині травня 1919 р. приходить концентрована офензива в Галичині — Румунії з півдня на Покуття, і Польщі (армії Галлера вповні вивінувана французькою зброєю і боєприпасами) з півночі й заходу проти У Г А, якій не бракувало високої боєвої моралі, але бракувало зброї, амуніції та одіння. Це все перехилило перевагу збройного змагу українського народу на цій території в користь Польщі. Боєвий дух У Г А — елітною частиною якої були У С С — у всій безвиглядності положення, без зброї і боєприпасів, у геройській напрузі сил доконав надлюдського чину в т.зв. Чортківській офензиві (в якій Сократ Іваницький командував II куренем У С С — переназваний пізніше як III курінь).¹³⁾ Чортківська офензива не тільки спинила польський

¹²⁾ Проф. Ілько Борщак: Відгомін УГА на Версальській Конференції. В „УГА”, т. III стор. 121.

¹³⁾ Лист Д-ра С. Іваницького до Д-ра Ст. Ріпецького від 14. 12. 1964.

наступ, але У Г А й сама пішла у наступ та мала великі успіхи, користуючись зброєю здобутою від поляків. Але сили У Г А були заслабі для розтягнення фронту на ширші простори, а головне — бракло амуніції. І так, при кінці червня 1919 р. почався трагічний відворот, а 16 липня — перехід за Збруч.

Д-р Сократ Іваницький —
Старшина У С С (1918 р.).

Ішли за Збруч не тільки військовики, але й цивільні особи, які не бажали залишатися під польською окупацією та хотіли далше працювати для скріплення рідної держави. Між цивільними особами була й молоденька тоді — колишня піклувальниця раненого Сократа Іваницького й пізніше його дружина — Іванна Синенька та її батько. Сестра Іванни належала вже тоді до збройних сил У Г А, як доброволець жіночого куреня У Г А, який брав участь у боях проти поляків.

У той час положення Директорії У Н Р було не менше критичним, бо большевицькі сили наближалися до Збруча, а з півдня насувала армія Денікіна.

Уряди У Н Р і Західної Области України вирішують плян офензиви спільними силами Дієвої Армії У Н Р і У Г А.

З трьох можливих плянів вибрано плян наступу на Київ.¹⁴⁾ У наступі бере участь також III курінь У С С, під командою поручника Сократа Іваницького. З'єднані сили Дієвої Армії й У Г А з великим піднесенням духа входять до Києва 30 серпня 1919 р. Але стріча тут з Добровольчею армією Денікіна перекреслює здобутки українського наступу.

У рядах У Г А Сократ Іваницький перейшов всю голоту українських збройних визвольних змагань за свою державу, до їх трагічного кінця в половині 1920 р. Брав участь не тільки в боротьбі проти більшовиків, але й проти Денікіна.

У Г А знайшлася у безвихідному положенні — над пропастью свого знищення. Більша частина стрільців не могла брати участі в боях, бо лежала хвора на тиф — який не оминув тоді й С. Іваницького. Рятуючи свою організаційну цілість, У Г А складає з початком 1920 р. домовлення з большевицьким командуванням. У цьому примусовому, тимчасовому „союзи” знайшовся також III курінь під командою пор. Сократа Іваницького. До цього часу накиненого необхідного „союзу” стосується спогад Сократа Іваницького: „Глибока релігійність перемагає”, в якому автор малює святкування УСС Великодня 1920 р., забороненого большевицьким командуванням.¹⁵⁾

У Г А й У С С ішли на Україну з метою і завданням боротися за ідею Соборної Української Держави. Тому обидві „зради” У Г А: вправо (з Денікіним) і вліво (Ч У Г А) були кінцею рятунку, їх поповнено з палаючим серцем до Батьківщини, з єдиною метою забезпечити свою бовву силу, так потрібної українському народові.

Але большевицьке керівництво мало свої пляни щодо Ч У Г А, і воно скоро почало їх здійснювати. А це викликало реакцію в рядах Ч У Г А — не тільки серед старшин, але й серед рядовиків. Цей дух описаний у вищенаведеному спогаді Д-ра Іваницького та в спогаді Л. Макарушки, який передає ці настрої такими словами:

„На весні 1920 р. опинилися відділи У Г А, зорганізовані в три бригади, на протипольському фронті, в районі Чуднова, Літина й Бару. Галицькі бригади були формально в союзи

¹⁴⁾ Д-р Мирон Дольницький: УГА в боях з большевиками. В „УГА”, т. I, стор. 453.

¹⁵⁾ Спогад надрукований у „Християнському Голосі” № 29 за 17. 7. 1966.

з Червоною армією, однаке психологічної лучби з большевиками не було ніякої. Це виявилось кілька тижнів після нав'язання співпраці, бо вже з початком місяця квітня можна було завважити, що й старшини й стрільці були поважно невдоволені зі союзу з большевиками, почалася виміна думок між поодинокими галицькими бригадами, ставало щораз ясніше, що розрив з Червоною армією неминучий”.¹⁶

Про участь у боєвих діях Сократа Іваницького на фронті в районі Чуднова, в одній публікації автор спогаду, В. К., передавав про дані події у викривленому наświetленні.¹⁷) Іва-

Д-р Іваницький у 1920 р. —
після втечі з польського полону

ницькому прийшлося, — в ім'я правди, — у листі до співучасника подій спростовувати невірне твердження. Іваницький писав: „Пан В. К. твердить, в „Історії Української Галицької Армії” (видання Микитюка), що Ш Курінь У С С (Іваницький) постановив за Чудновом переходити до поляків, і зробив це, не повідомивши про це П Куреня (Гоїв). А це саме — каже Іваницький — не годиться з правдою. П Ку-

¹⁶) „Діло” за 26. 3. 1939 — цит. за „УГА” т. I, стор. 524 і наступні

¹⁷) В. К.: Сумерк УГА. В „УГА” том I, стор. 550.

рінь, помимо порозуміння з Ш Курінем у тому напрямі, щоб разом цофатися, втік, не повідомивши про це П куреня. А Ш курінь — хоч попав був у полон — був тиждень пізніше в 6-ій запасовій бригаді (командант полк. Гнат Порохівський) у Бердичеві, значить в українській армії — так, як він це на нараді постановив і був у тій бригаді її основою. Ми ж були з Тобою, Костю, в Бердичеві і боронилися перед нападом Катовського? Пан В. К. уважав, що Іваницький десь там у глухому кутку на Буковині скрився, не має ніякого контакту з українським світом, отже на него можна зіпхати всяку вину, він так і так не буде про те все знати”.¹⁸⁾

Сократ Іваницький, як гідний вояк-боєвик, оборонець волі свого народу, у цих визвольних змаганнях видержав до кінця, а коли вже „встоятись не було сили”, з частинами Української Армії переходить до Ч С Р і там попадає в табір українських вояків у Ліберці.

4

Хоч звалить нас заверюха,
Народ обновиється з духа
І обновлений повстане.
Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грані!

Б. Лепкий

Невдачу у визвольних змаганнях прийшлося Д-рові С. Іваницькому душевно дуже важко переживати. Його друг-співмешканець табору, бачучи його душевні переживання, написав про це Іванні Синенькій, колишній піклувальниця раненого на фронті Сократа Іваницького.

Тому, що доля Д-ра Сократа Іваницького сплелася вже дружбою з Іванною Синенькою, згадаємо тут кількома словами й про її бурхливі переживання. Ми вже згадували, що Олексій Синенький і його дві дочці: Іванна й Осипа (остання зі своєю військовою частиною — Жіночим курінем добровольців) подалися разом з У Г А за Збруч, зі страху перед переслідуванням польського окупанта. У Кам'янці Осипа звільнилася з війська й вписалася там на новоствореному Університеті. Іванна перебула зиму в селянській родині біля Проскурова, де вчила дітей господаря українського письма. Ранною весною Іванна поїхала до сестри у Кам'янець, але

¹⁸⁾ Лист Д-ра С. Іваницького до К. Третяка від 3. 2. 1965. стор. 4-5.

по дорозі заразилася тифом і попала до лікарні. Коли видужала, перейшла до сестри Осипи. На Великодні свята 1920 р. Університет справляв для своїх студентів спільне Свячене, на яке було запрошено багато гостей. Студентка Осипа взяла на це Свячене також свою сестру Іванну. Там хтось підказав, що Іванна гарно співає. Її почали вмовляти, щоб вона щось заспівала, й Іванна не могла відмовитись. Після відспівання пісні „Минули літа молодії” (муз. О. Нижанківського), до неї приступив старший добродій і почав випитувати звідки вона й що тут робить. Опісля сказав прийти до нього після свят — він дасть їй роботу. Це був директор Державного банку, Клепачевський. Так вона попала в Кам'яні на працю у банку. Коли під напором большевиків Українська Армія та українські установи евакуювались у Галичину, Іванна Синенька wraz із директором банку поступили в рідне село Синеньких. Поляки вигнали маму Іванни з її мешкання, а батько був вже в тюрмі в Чорткові. Мати радила Іванні не оставати в неї, бо поляки її арештують. Тому вона виїхала з директором банку через Станіславів до Варшави. У той час перебувала там Державна Капеля Кошиця. Захоплена співом Капелі Іванна Синенька старалася дітатися до цієї Капелі. Після випробування її голосу Кошиць прийняв Іванну до Капелі.

У час побуту у Варшаві Іванна Синенька отримала листа з табору інтернованих у Ліберці (Райхенберг) про душевний стан Сократа Іваницького. Вона, як стій, поробила заходи їхати на Чехи, звільнившись з праці в Капелі. Після приїзду до Ліберець настрої Сократа покращав, і вони почали спільно робити пляни на майбутнє. У Ліберці одружилися в таборівій Каплиці 23.4.1921 р.¹⁹⁾

5. У Чеках Сократ Іваницький „перековує меч на перо” і береться завершувати своє високошкільне формування. Він вписується у Райхенбергу (Ліберці) на курси Торговельної Академії, і закінчує їх в червні 1921 р. Його дружина Іванна Іваницька-Синенька проходить учительський матуральний курс у тому ж таборі і складає там успішно учительський матуральний іспит у 1921 р.²⁰⁾

Але життєвий шлях молодого подружжя стелиться далше; до Праги — шлях повний труднощів і скитальських не-

¹⁹⁾ Іванна Іваницька-Синенька: Спогад про мого Сократа. Мюнхен, 1975. Рукопис.

²⁰⁾ Там само.

вигод та нестач. Осінню цього ж 1921 р. Іваницькі виїжджають до Праги, де Сократ випикується на Правничий відділ Карлового університету, а Іванна успішно витримує пробу співу і вписується на студії у Державній музичній Консерваторії. Сократ Іваницький складає 28.XI. 1925 р. другий дер-

Д-р Сократ Іваницький —
з студентських часів у Празі.
(Фотознімка з студентської
виказки).

жавний іспит на цьому університеті, отримує абсолюторію, і в тому ж місяці виїжджає на Карпатську Україну. Його дружина мусіла оставати ще в Празі для завершення студій у 1926 р., і могла виїхати в Карпатську Україну аж весною 1927 р., бо в Празі мала ще концертні виступи по радіо. 6. Тепер починається нова сторінка в житті подружжя Іваницьких. У пошуках за прожитком Сократ виїжджає на Карпатську Україну — українську закутину тогочасної Ч С Р. Як правник Сократ Іваницький шукає праці в адвокатській кар'єрі. Але це був для нього, як адвокатського практиканта-конціпента „гіркий хліб”, бо в нього не було власних засобів, а праця практиканта була слабо оплачувана. Він починає практику в Тячево I.XII.1925 р., через менше ніж рік переходить до Хусту, щоб через рік опинитися в Ужгороді, а через три місяці перейти до Великого Березного. Як видно — із цього заробітку важко було вижити родині, бо Со-

крат Іваницький покидає адвокатську практику і в червні 1926 р. переходить на працю, як урядовець, до асикураційного акційного товариства „Бескид” в Ужгороді. Його дружина Іванна, відома вже тоді як видатна співачка влаштує час-від-часу власні концерти по різних містах Карпатської України, та Ч С Р взагалі. Український Ужгородський театр ставив також опери. У цьому театрі п-ні Іваницька співала від 1927 р. до весни 1929 р.

Подружжя Іванна й Сократ Іваницький, а по середині батько Сократа, Омелян Іваницький. Фотознімка з Райхенбергу в 1922 р.

7. Але на Карпатській Україні родині Іваницьких не судилося довше затриматися. Іваницький, український патріот-соборник, бере участь в українському громадському житті. Це не подобалося місцевій чеській і русофільській поліції, а Іваницькі у Чеках — чужинці, яких легко позбутися адміністративним порядком. Ото ж, Сократа Іваницького видалено із Ч С Р (Закарнаття) за „українську ірреденту”. Родині Іваницьких не оставало нічого іншого, як вертати на Буковину, у румунську дійсність. Це сталося у березні або квітні 1929 р. Його дружина мусіла ще оставити в Ужгороді для виконання прийнятих зобов'язань у театрі.

На Буковині родина Сократа живе в домі старих батьків Сократа, пенсіоністів, у Вижниці. Але треба було думати про якийсь заробіток на щоденне життя. Дружина Сократа влаштує у той час свої концерти по містах і містечках Буковини, як Вижниця, Вашківці, Кіцмань, Жадова та Чернівці. Вона мала вже в той час вироблено дзвінке мистецьке йм'я, завдяки своїм високим мистецьким кваліфікаціям, з власними концертами на європейських сценах і по радіо,

отримувала знамениті рецензії на її виступи, її голос кваліфікувало як: дзвінкий, рідкої чистоти, вирівняний, м'якого шовкового тембру, сопрано з широким голосовим діапазоном, чиста дикція, виразне фразування. Що ж можна було до цього ще додати? Під час одного концертного турне в Галичині в 1930 р., на поруку композитора Нестора Нижанківського, Синенька-Іваницька отримує від Митрополита Шептицького однорічну стипендію для удосконалення співацького мистецтва в Італії — Мілані. Італійська мисткиня, учителька Синенької-Іваницької писала опісля про свою ученицю, що „це буде слава моєї школи”!

У своїй „Спогаді про мого Сократа” пані Іваницька-Синенька підкреслює, що це заслуга тільки Сократа Іваницького в тому, що вона стала українською співачкою, завдяки щасливому знайомству з ним, бо без цього знайомства вона ніколи не мала б була можливості завершити розвиток її співацького дару.

Після повороту Синенької-Іваницької з Італії, у рецензіях на її концерти, на сценах і по радію, стрічаємо про співачку й її співацьке мистецтво додатково високу оцінку: „Мистець витонченого смаку, викінченої співацької техніки та чудового могутнього голосу незвичайно ніжного тембру”.

Дружина Д-ра Іваницького —
видатна українська співачка Іванна
Синенька-Іваницька. На висоті свого
мистецького завершення —
1930-ті роки.

Це була гордість Д-ра Сократа Іваницького, яка підтримувала й підносила його на дусі у важких хвилинах випробування долі: він жив тепер на своїй рідній Буковині на статусі чужинця, без права громадянства, без можливості по фаху використати свої високі студії. На це потрібно було нострифікації диплому на румунському Університеті, з окремим іспитом у румунській мові, якої він не опанував.

У цьому періоді — побуту на Буковині — Д-р Сократ Іваницький працював короткий час у Чернівцях у промислових і торговельних підприємствах як бюрозна сила й консультант, та готувався до усного докторського іспиту (третій реґорозум) у Карловому університеті. Він склав цей іспит і був промовований на доктора права 23.XI.1934 р.

Перед урочистістю промовування нових докторів на Карловому університеті в Празі; між ними другий від права — Д-р Сократ Іваницький. Рік 1934.

У цьому ж періоді родина Д-ра С. Іваницького перебувала деякий час також у Букарешті. При цій нагоді Іванна Синенька-Іваницька влаштувала в Букарешті концерти українських, чеських, німецьких та італійських пісень й арій, виступаючи тут з піснею також у радіо.

Підчас побуту на Буковині трапилась прикра подія для Д-ра Іваницького: підстаршин У Г А Бубелу й Хом'яка польський суд засудив на кару смерти за дії при обороні Підбірців. Д-р Сократ Іваницький, як тогочасний командант оборони Підбірців, зголошується свідком, в апеляційній інстанції, в обороні засуджених. Апеляційний суд звільнює засуджених від кари, але польська прокуратура порушує карну справу за ці т.зв. „злочини” проти Д-ра Сократа Іваницького й звернулася до румунського уряду з вимогою видачі „злочинця”. Це був час коли польський і румунський уряди вели між собою приятні взаємини й однакову політику супроти своїх українських співгромадян, допомагаючи собі взаїмно в придушуванні всіх проявів їх національних аспірацій. Д-рові Іваницькому прийшлося скриватися перед видачею і врешті покидати Буковину.^{20*})

8. Приходить нове скитання у невідоме, без жодного забезпечення на завтрашний день. У березні 1938 р. Д-р Сократ Іваницький дістається до Берліну. Тут він вступає на працю в Українському Науковому Інституті і працює з проф. Я.

Д-р Сократ Іваницький підчас побуту-праці в Берліні (1938 р.).

^{20*}) Лист Д-ра С. Іваницького до Владики І. Бучка від 21. 8. 1950 р.

Рудницьким над складанням Українсько-німецького словника, отримуючи місячно 90 РМ. Це була надто мізерна плата, щоб могли за ці гроші вижити родині з двох осіб. Тому, що Д-р Іваницький знав німецьку мову і був правником, йому несподівано пропонується праця у створеній німцями Українській Установі Довіря, яка займалася правовою опікою, чи пак. реєстрацією української еміграції у Німеччині.

У Берліні Д-р Іваницький і його дружина включилися і в громадську роботу. На різних українських імпрезах ми зустрічаємо Д-ра Іваницького доповідачем, особливо з рамени товариства „Українська Громада” в Берліні. Про цю його працю буде мова на іншому місці.

Берлінський побут був важким і тривожним часом в житті Іваницького й його дружини. Установа Довіря була створена німцями для лекшої контролі над українськими емігрантами. Це був час тотальної війни. Все населення Німеччини було запряжене до праці для війни. У найважчому положенні були чижинці, а між ними українці, зокрема вивезені із Східних земель України. Працівники Української Установи Довіря старалися помагати своїм братам, зокрема політично переслідуваним, через що попадали в конфлікт із гестапом, яке з такого приводу розстріляло кількох українських працівників Української Установи Довіря. Під таким закидом, у 1944 р., зробивши домашній обшук у Д-ра Іваницького, забрали у нього багато записаних матеріалів і книжок (котрі назавжди пропали), а самого Д-ра Іваницького арештували й він тільки чудом уникнув смерті.

Під кінець Другої світової війни коли фронт пересунувся на Західньо-українські землі, великі маси української еміграції опинилися на Чехах та властивій Австрії. Для опіки й контролі над цими масами створюється окрему станицю Української Установи Довіря у Відні, а ведення її доручено Д-рові Сократові Іваницькому. Так у вересні 1944 р. Д-р Іваницький покинув Берлін, з наміром пізніше забрати з Берліну свої там оставлені приналежности, зокрема свої нотатки-записки, книжки та інший дорібок. Але восні події покотилися таким скорим темпом, що навіть з Відня прийшлося втікати пішки 5.4.1945 р., тільки з валізкою в руках, перед наступаючим фронтом. Все набуте й призбиране добро пропало в Берліні, а решта у Відні. З Відня шлях Д-ра Іваницького вів до Мюнхена, куди йому вдалося добитися — серед різних пригод — заледво 17.5.1945 р. Тут його застає американська окупація Німеччини.

9. У Мюнхені починається новий — зовсім відмінний від по-

передних — період у житті родини Д-ра Сократа Іваницького. Вони знайшлися в бомбах зруйнованому місті, без жодних матеріальних засобів для життя. У матеріальному відношенні — це був період найважчих випробувань родини Іваницького, але за те найпродуктивніший у творчому відношенні.

Після капітуляції Німеччини у Баварії знайшлися великі маси еміграції — українців та інших народів, у безвиглядному положенні, але не бажаючи вертатися під советську владу. Вони зверталися до Уряду праці в пошуках роботи та в інших справах зв'язаних із працею. Для їх обслуги потрібно було людини із знанням німецької мови та мови цих мас.

Для обслуги українських робітників Д-р С.Іваницький 18.5.1945 р. зголошується в Уряді праці в Мюнхені, допомагаючи українським робітникам у той хаотичний час. Він виконує її, добровільно й безплатно, до 30.9.1945 р. Уряд праці, цінуючи знання і сумлінно виконувану роботу Д-ром Іваницьким, назначає його платним керівником Відділу для всіх робітників-чужинців. На цьому становищі Д-р Іваницький показав себе сумлінним, солідним висококваліфікованим працівником — прикмети, які відзначували у своїх звідомленнях його німецькі зверхники. Вони часто запрошували Д-ра Іваницького давати науково-професійні доповіді для персоналу всієї установи (Уряду Праці). Д-р Іваницький приймав такі запрошення і виголошував такі доповіді, які приносили йому честь й особливі признання. Для прикладу наведемо тут тільки дві такі його доповіді для німецьких працівників: "Staatslehre. Wesen und Aufgabe des Staates"; "Das Ausländergenehmigungsverfahren" — перша доповідь виголошена 30. X. 1953 р., а друга 24. X. 1957 р.^{20**})

Але Д-р Сократ Іваницький не обмежувався працею на хліб щоденний у німецькій установі. Осінню 1945 р. отворено в Мюнхені Міжнародний університет, зорганізований У Н Р Р А, і Д-р Іваницький отримує тут покликання викладати міжнародне право. Але вже у наступному році при перевірці його політичної благонадійності, Д-ра Іваницького звільнено з цієї праці, бо... Д-р Іваницький працював передше в Українському Науковому Інституті в Берліні!

Коли почав діяти в Мюнхені — перенесений з Праги — Український Вільний Університет (У В У), Д-р Сократ Іва-

^{20**}) Рукописи цих доповідей знаходяться в архіві Д-ра Іваницького,

ницький стає тут викладачем при кафедрі Міжнародного права. На цьому становищі він діє повних 9 семестрів, до 11.3.1950 р. Через заподіяну йому кривду в справі його габілітації,²¹⁾ Д-р Іваницький припинив на У В У свої виклади. У той саме час, від 24.5.1947 р. Д-р Сократ Іваницький діяв як доцент при кафедрі Міжнародного права в Українській Високій Економічній Школі в Мюнхені, викладаючи тут аж до припинення в ній аудиторної діяльності.

5.XII.1953 р. Д-р Сократ Іваницький був габілітований на доцента Українського Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені при кафедрі Публічного права Економічного факультету. 12.2.1964 р. піднесено Д-ра Сократа Іваницького до гідности звичайного професора УТГГ. Від 15.2.1964 — 19.3.1966 проф. Сократ Іваницький діяв продеканом, а від 19.3.1966 — 15.2.1974 р. обраний проректором УТГГ. Після смерті ректора проф. Єндика, проф. Іваницький виконував обов'язки ректора УТГГ до 11. 5. 1974 р.^{21*)}. Увесь час проф. Іваницький брав участь у публікаціях цієї високої школи.²²⁾ Він працював також в Інституті Заочного Навчання при У В У. Окрім того проф. С. Іваницький бере живу участь у Наукових конференціях Н Т Ш та У Т Г І, і на імпрезах влаштованих громадськими організаціями, зокрема у відзначуваннях річниць Листопадових днів та Днів Незалежності й Соборности України.

Д-р Сократ Іваницький був членом Н Т Ш від 25.2.1949 р., членом „Інституту для зивчення проблем Східної Європи Української Вільної Академії Наук” з 18.6.1957 р.; Науковим співробітником „Інституту по вивченні історії культури народів ССРСР”, Мюнхен, від 28.3.1954 р., а також членом Дому Української Науки в Мюнхені.

Військово-старшинські ступні мав Д-р Сократ Іваницький такі: ступень четаря отримав від Австрійського уряду 1.8.1917 р., а ступні поручника 1.1.1919, і сотника від Уряду У Н Р. Д-р Іваницький мав більше військових відзначень. Від Австрійського уряду він отримав срібну медалью хороб-

²¹⁾ Письмо Д-ра С. Іваницького до Сенату УВУ 11. 3. 1950 і 7. 4. 1950 р.; Лист Д-ра С. Іваницького до Владики І. Бучка, Куратора УВУ, від 17. 8. 1950 р.

^{21*)} Письмо Ч. 931/75/К. Ректора УТГГ від 14. X. 1975 до Д-ра І. М. Новосівського.

²²⁾ Науковий Бюлетень № 39-40 за 1954 і № 46 за 1959; Наукові Записки II(V) за 1961.

рости І кляси, військовий хрест Кароля та медалью раненого. Українським урядом йому присвоєно Хрест Симона Петлюри²³⁾ та Пропам'ятна Відзнака 50-річчя У С С.²⁴⁾

Як палкий український патріот, який турбується трагічною долею народу на рідних землях і на шляхах скитання — в обличчі сучасної сумної дійсності загального положення на Україні — Д-р С. Іваницький заініціював у Мюнхені, ще в 1947 р., організацію відновлення „Лицарського Ордену Запорізької Січі” з метою скріплення, морально і духово, мас української еміграції, її національної солідарності, плекання духу запорізьких січовиків і відданості ідеї державної самостійности України, Склад членства Ордену — понад-партійний. Членами Ордену могли бути тільки морально незаплямлені українці-чоловіки. Для запевнення до росту „Грамота” Ордену передбачувала створення організацій „Січових Дітей” „Січових Юнаків” і „Січових Побратимів”.

Кругла печатка „Лицарського Ордену Запорізької Січі”.

Більшість членства Ордену виемігрувала й розсіялася по всіх континентах Землі, а тому, мабуть, Орден не мав можливості розвинути ширше своєї діяльності.

Окрім праці на прожиток — на кожному місці, де тільки родина Д-ра С. Іваницького на певний час осідала, вони

²³⁾ Головна Команда УНР № 476 за 31. 3. 1940.

²⁴⁾ Головна Управа „Об'єднання бувших вояків українців в Америці” Ч. 252 за 21. I. 1965.

ГРАМОТА про відновлення ЛИЦАРСЬКОГО ОРДЕНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

ПОБІВНИКИ СВЯТИЙ ЗАПОВІТ НЕПРОСЛАНИХ РАДІВ БОРЦІВ ЗА ВСЮ УКРАЇНЦЮ, ЩО ЖЕРТВУВАЛИ В КОБОРНІ КРОВІ ЖИТТЯ, ВОБІВНІ СУЧАСНОЇ БУДЬНИ УКРАЇНИ І НЕЗДОРОВЦІВ АБИЩ СВОДА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМІОРАЦІЇ, ПІДЛІВНІ БОТНІ БУВШІ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ, ЩО БОРОЛИСЯ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ В 1917-1921 РР. ЗАПРИСЯГНУХИ СВОГОДАНИМОГО ДНЯ НА ДУХА ПРОКЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ШАНІ БУТНІ ВІСЬ ОГО ПРІДУЩІ ПОКАЛІННЮ ІМЕННА БОЖОЇ ПРАВДИ І В ПОЧУТТІ ВІДАВІДАНЬНОСТІ ПЕРЕД ІСТОРИКО ВІДНІВНІ, НАФІДУЮЧИ НА ІСТОРИЧНІ ТРИДИЦІЇ ВІДАВІДАНІ СУЧАСНОЇ ДОБИ, РОЗБУДУВАТИ, ВИПЕКАТИ ТА НЕ РЕДАТИ ВСІ ТРАДУЩІ ПОКАЛІННІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ЛИЦАРСЬКИЙ ОРДЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ, КОШКИ ПЕРВІСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛИЦАРСТВА, ПАНОВНОЇ ДІЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ, ЛЮБОВІ ДО БАТЬКІВЩИНИ, КРАЄНОСТІ ВІДАВІДАНІ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ЛИЦАРСЬКИХ, ЯК І ЗАДАВНО-ЛИЦАРСЬКОЇ ЧЕСТОТ.

МЕТЮЮ ВІДНОВЛЕННЯ ЛИЦАРСЬКОГО ОРДЕНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ Є: ЗБУДИТИ В УКРАЇНСЬКІЙ СІМІОРАЦІЇ ДУХА ГІДАННІВ, ВИПЕКАТИ В НЕЙ МОЖЛИВІСТІ БРАТОВВІВНІХ МІЖУСОБІЦІ І МОРАЛЬНО-СТЕХУЛІЦІ НАЦІОНАЛІННІХ ПОЧУВАНЬНІХ, ВИКУВАТИ З НЕЙ ШИРАКО-ДУХОВИЙ ЛІНІІТ, ЗАПОЛНИТИ ТІ ВІСІДІ, ЩО ПОЧУТТЯМИ ОБОВ'ЯЗКУ ВИКОНАННЯ СВЯТОГО ЗАПОВІТУ ПАВІДІННІХ БОРЦІВ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ; ВИКУВАТИ УКРАЇНСЬКИХ ПАТРИОТІВ-ЗАПОРІЗЬКІХ СІЧОВИКІВ СУЧАСНОЇ ДОБИ; СПОНУДІАРУВАТИ В СІМІОРАЦІЇ САМОСТІІНОЇ СОБОРОНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ДОБУТИ ЗРОЗУМІННІ СІВІТУ ДІЯ ТОЇ ДІЛІ ТА ПІДПЕРЖКУ ТА З ВИЗВАННІМ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛІ, З ПІДВОРОЖОЇ ОКУПАЦІЇ ВІДАВІДАННІХ, СТОВАТИ НА СТОВАРІЦІ ЦІЛОСТІ ПРАВОПОРЯДКУ І ПРОУВІДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА БУТИ СПОРОНОМ ВІДАВІДАНІ ВОЛЮЮ НАЦІОНАЛЬНОГО НАРОДУ ОБРАНОЮ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ВІДАВІДАНІ.

ДЛЯ ОВІВНЕННЯ ЦІЕЙ МЕТИ ПОСУДОВУЄТЬСЯ ЛИЦАРСЬКИЙ ОРДЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ВІСІА ІСНУЮЧИМІ, ШИРАКО-ДУХОВИМИ ТА ІСТОРИЧНО ЗАБОБІВНІМІ ВІДАВІДАНІМІ, ДОКРЕМА ОКИВІВНІМІ, ВІДРІВНІМІ ТА І ПЛЕКАНІМІ ЗАДОРОВЦІХ РОЗВІТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО НАРОДУ ПОЗИТИВНІХ НАЦІОНАЛІННІХ ТРАДИЦІЙ І КУЛЬТУРЕТОРІВ З ОГО ІСТОРИЇ, ВІСІЦІЇ ВІДАВІДАНІ ПРАВИЛОМ ЖИТТЯ ІСТОРІЧНОГО ЛИЦАРСЬКОГО ОРДЕНУ ЗАБІВНІ.

ЛИЦАРСЬКИЙ ОРДЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ Є БЕЗПАРТІЙНИЙ. ОГО ПОСРОВОДІТЕЛІ І СІМІОРАЦІЇ ВІДАВІДАНІ ВІСІА ВІСІАМИ НЕПОРІТІВНОСТІ-ОСНОВНІХ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ-КОШКИ ДІШОРО ВІДАВІДАНІ ВІСІА ВІСІАМИ.

В ЛИЦАРСЬКОМУ ОРДЕНІ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ПРІЙМАЮТЬ ПРІВІДІ ОРДЕНУ АБИВІВНІХ ЧЕШНІХ ШИРАКО-ДУХОВИХ І НЕПОРІТІВНО-КАЛІТІЧНО КОШКАЛІ ПРАВИЛОМІХ УКРАЇНЦІВ, ЩО ПРІСВЯЧУЮТЬ СВОЄ ЖИТТЯ І ДІЛІ САМОСТІІНОЇ СОБОРОНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, КРАЮНОСТІ ДІЯ ДІВІВНЕННІ ТОЇ ДІЛІ, ДАЮТЬ СВОЄ ІМЕННО ЖИТТЯ І ДІЛІ ЗАПОРУКУ, ЩО БУДУТЬ СПОРОНОМ САМОСТІІНОЇ СОБОРОНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, ВІДАВІДАНІ ПРАВИЛОМ ЖИТТЯ І ДІЛІ ПІД КОШКИМ ЗАДАВНО БЕЗДОЛІВНО І ВИКОНАНІ СТАТУТІМІ ПОСТАВІВНІ ОКРЕМІ ПЕРЕДУМОВИ.

СВОГОДАНИНІ ВІДАВІДАНІ ЛИЦАРСЬКОГО ОРДЕНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ВІДАВІДАНІ В ОГО ПРІВІДІ, ЩОБИ ІМ НАЙБІЛШЕ ЗАБОБІВНІ РОЗВІДІ ОРДЕНУ ВІДАВІДАНІ МІТІ ОРДЕНУ ОСТАВІТЬСЯ В ПРІВІДІ ДО КІНЦА ЄЖИ ТІЛІ ПРІВІДІ ОРДЕНУ ДОПОВІВНІВНІСЯ В МІЖУ РОЗВІВНО ОРДЕНУ. НА МІСЦЕ ПОШЕРИТОГО ЧЛЕНА ПРІВІДУ ДОПОВІВНІТЬСЯ ПРІВІДІ ВІБОРОМ З РАДІВ ЛИЦАРІВ У ПАРВІДУ ПЕРЕДУМОВ ПРІЙМАТТЯ В ОРДЕН.

НА ЧОЛІ ОРДЕНУ Є СТОПІТЬ ОГО ПРІВІДАМІ ОБРАНИЙ КОШОВИЙ ЛИЦАРСЬКОГО ОРДЕНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ.

ЛИЦАРСЬКИЙ ОРДЕН ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ НЕ ЗІБРАТИ НІКАКИХ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ЗРОСІВНІХ ЧЛЕНСЬКИХ ВИДАВІДАНІ. ФОНДИ І МОЖЛИВІ ТІЛІХІ ДОБРОБІВНІХ ПОЖЕРТВІ ІСНУЮТЬ БУТИ ВІСІА ТІЛІХІ НАЦІОНАЛІННІХ ОРДЕН СЛУЖИТЬ. ВИКОНУВАННЯ ФУНКЦІЙ В ОРДЕНІ Є БЕЗПЛАТНЕ. МОЖЛИВІ ВІДАВІДАНІ, ЩО ЗІБРАТИ З СІМІОРАЦІЇ ПРІЙМАЮТЬ ДО ОРДЕНУ, ПОНЕСІТЬ КОЖИЙ ЛИЦАР ЗА СЕБЕ ПОРАЗРОЗУМКУ ДІВІВНОГО ВІДАВІДАНІ.

ЛИЦАРІ Є БРАТИ, ТУ СПІВІВНІТТЯ ПОБУВАНІ НА ВЗІВІВНІЙ ШИРОСТІ, ОДІВІВНОСТІ ТА СОЦІАЛІВНОСТІ.

ПОТРІВНІ ПРАВИЛА ШИРО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЖИТТЯ ОРДЕНУ БУДУТЬ УСТАНОВІВНІ НА ОСНОВІ ПАРОВІВНОГО ДОСВІДУ, ПРИ ЧЕШУ ЗАДАВНІ НАПРАВЛІНІ ЦІЕЙ ГРАМОТИ НЕ МОЖУТЬ БУТИ ПОРУШЕНІ.

ВІСІОНОУ ДІЯ ДІВІВНІВНІ ВІДАВІДАНІ МІСЦЕ ПІСЬМУ ВІСІОНОУ РОКУ БОЖОГО (29-ХІ-1947).

Мирон Коновалюк
 Д-р Микола Кошовий
 Д-р Михайло Мінчак
 Д-р Василь Одієвський
 Д-р Іван Калінович
 Д-р Лев Лепкий
 Д-р Віктор Вакуловський
 Д-р Сократ Іваницький

„Грамота відновлення Лицарського Ордену Запорізької Січі”. Д-р Іваницький був одним із засновників — у 1947 р. — цього Лицарського Ордену. „Грамоту” підписали такі особи: інж. Віктор Вакуловський, Д-р Мирон Коновалюк, Д-р Матвій Стахів, Олександр Вельничук, Лев Лепкий, Д-р Сократ Іваницький, інж. Михайло Мінчак, інж. Іван Калінович, Д-р Василь Одієвський, Д-р Ілля Вітанович.

включалися в українське громадське життя. Взагалі, де тільки треба було на українських національних чи культурних імпрезах доповідача, або в мистецькій частині співака — подружжя Іваницькі, із вродженою їх скромністю, ні одне ні друге, ніколи не відмовлялись. Зокрема на відзначування річниць Листопадових днів чи свят Соборности і Суверенности України. А вже коли треба було доповідача для німецької публіки, то Д-р Сократ Іваницький був незмінним доповідачем.

Д-р Сократ Іваницький — виховник на пластовім таборі в Баварії у 1965 р. Д-р Іваницький у першому ряді другий зправа

II.

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Д-РА СОКРАТА ІВАНИЦЬКОГО

І ми ішли . . . ізнову ідемо без зброї:
В серцях її кують нам ковалі.

О. Олесь

1. Д-р Сократ Іваницький оставив по собі досить багату наукову й публіцистичну спадщину. Майже вся його творчість — це вислів виношеної в серці турботи українського патріота за долю свого народу, України. Його публіцистична й наукова творчість зв'язана з участю цього воюючого-сборника у визвольних змаганнях зі зброєю в руках, а коли „встоятись не було сили” — пером, оборона права України об'єктивними науковими аргументами, шляхом наукової правди.

У працях Д-ра Сократа Іваницького відображена особистість автора — палкого патріота і вдумливого науковця, який вміє проникати в суть історичних подій і роботи з них адекватні висновки.

Мемуарна творчість Іваницького зв'язана з його участю у визвольних змаганнях. Тут Іваницький описує події, у яких він сам брав участь, описує так, як він їх бачив і душевно переживав. Чолове місце тут займає його участь в У С С та перебуту ним у цій військовій частині всю голготу змагань за волю українського народу. Дії У С С, у яких Д-р Іваницький брав участь, залишили в його душі й пам'яті глибокі сліди. Цим діям він присвячує низку своїх спогадів. Більшість з них у рукописах ждуть на свого видавця.

Особливо дві темі лежали Іваницькому на серці. Перша — це оборона Підбірців перед польським наступом, а друга — це боєва історія III куреня У С С, яким він командував. Першій темі він присвятив свій окремий „Спогад”: у рукописі, 15 сторін машинопису. У цьому „Спогаді” Д-р Іваницький описує перехід II сотні У С С з Буковини під Львів, бої цієї сотні під його командою у Львові, на Підзамчу й Замарстинові та детальний опис майстерної стратегічної оборони Підбірців, яку він як командант оборони з великим умінням так побідно перевів. До цієї теми Іваницький часто повертає, головню в листах до друзів-учасників цієї оборони, — зокрема з приводу неточного наświetлення цих подій у публіцистичні інших авторами.

Рукопис розвідки „III Курінь У С С” і „Польсько-укра-

їнська війна" знаходяться в архіві „Братства У С С" (ЗСА), з них перша принята Редакційною Комісією „Братства" до друку в наступному томі видань „Братства".²⁵⁾ У рукописі лежить цінна, популярно написана стаття, 17 сторінок, з історії українського національного й політичного відродження на західно-українських землях, і У С С. Стаття не має заголовку. Ми подаємо його в описовій формі, за змістом. Окрім того, в рукописі є машинопис „Доповіді" з приводу І листопада 1918", яку Д-р Іваницький відтримав у Мюнхені І листопада 1953 р.

Друком появилися такі праці Д-ра С. Іваницького присвячені У С С:

а) „Die ukrainische Legion und ihre Rolle im Kampfe für die Freiheit der Ukraine". In: „Mitteilungen der Arbeits - und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften, e. V." №2 München, 1965, S. 5-13

б) „Глибока релігійність перемагає" (Уривок із споми-нів). В: „Християнський Голос" № 29 за 17.7.1966;

в) „Вплив листопадового чину на хід історії українсько-го народу (З перспективи десятиріч)" В: „Шлях Перемоги" № 47 і 48 за 20 і 27.XI.1966.

Після появи спогадів про оборону Підбірців М. Думе-їва,²⁶⁾ В. Кривоуса²⁷⁾ та В. Каліни²⁸⁾ Д-р Іваницький ще іва,³⁶⁾ В. Кривоуса²⁷⁾ та В. Каліни²⁸⁾ Д-р Іваницький ще повертає до бою за Підбірці для спростування деяких неточностей у писаннях згаданих авторів — наприклад про поміч в обороні Шостої сотні У С С.

Поразка в українських визвольних змаганнях дуже боліла Д-ра С. Іваницького — вояка і патріота; він багато передумував над причинами поразки. Про це ми довідуємося з його листа до товариша зброї, Д-ра Ст. Ріпецького: „... Хочу тільки насвітлити деякі із цілого ряду причин, задля яких ми програли війну проти поляків. Цілий той ряд причин можна схопити одною генеральною причиною, а саме — браком фахового проводу, якому, між іншими, ввійшло би було в кість і кров основні засади: Aufklärung, Sicherung, Verbindung; засада, що старшина і без приказу мусить проявляти активність там, де ситуація того вимагає; що він у

²⁵⁾ Лист Д-ра Ст. Ріпецького до Д-ра С. Іваницького від 2. 1. 1967.

²⁶⁾ „Вістник Пресової Кватири УСС" за грудень 1953/січень 1954.

²⁷⁾ „Вільне Слово" за 5, 12 і 19 липня 1958.

²⁸⁾ „УГА" 1914 — 1920, стор. 394 (том I).

таких випадках не може покликатися на те, що він не має наказу. Засада, що тактичне переведення певного воєнного завдання залежить передусім від побудови терену. Засада, що даний наказ мусить бути ясний і не сміє будити сумнівів, і т.д. і т.д. Цим грішимо, через це ми програли війну, впало багато наших братів...”²⁹⁾

2. Після трагічного кінця визвольних змагань, Д-р Іваницький узброюється науковим знанням, і з цією зброєю починає боротьбу за українську правду. Туга за українською правдою приводить його до історичних подій, 1654 р., до Переяславського договору Богдана Хмельницького з московським царем Олексієм Михайловичем, договір, який (став домовиною вільної України) приніс трагедію Україні. Бо Москва, використовуючи своє становище сильнішої сторони, фальшом і насильством перетворює суверенну Українську Державу в свою колонію. Д-р С. Іваницький присвячує цьому договору свою особливу увагу, розглядаючи юридичну вартість цього міжнародно-правного акту, який привів до поневолення України. „Уважаючи Переяславський договір початком нашої національної трагедії, занявся я аналізою того договору” — писав Д-р Іваницький у листі до Владимира І. Бучака.³⁰⁾ „Ідея перевірки Переяславського договору зродилася в мене ще в Празі, в час студій на Університеті. З 1927 р. почав я збирати матеріяли... В 1945 р. втратив я більшу частину тих матеріялів у Берліні (головно гестапо забрало мені), а решту у Відні. У Мюнхені почав я знова збирати ті матеріяли... основне знайшов. У 1949 р. була праця готова.”³¹⁾ Отже, погляд Іваницького на правовий характер Переяславського договору був у 1949 р. остаточно скристалізований і оформлений. Д-р Іваницький глибоко вглянув в історичну епоху Переяславського договору, і на основі історичних подій, фактів та в світлі тогочасних обставин, сформулював на базі розгляненого всебічно матеріялу логічні синтетичні висновки. У своїх висновках Іваницький виставляє зовсім нові й оригінальні тези своєї праці. По-перше — Іваницький доводить, що цей договір є в повнім розумінні слова „Переяславським”, бо договір завершився у Переяславі, а не в Москві. Сформовані в Москві т.зв. „Статті Богдана Хмельницького” — це односторонній еляборат, оферта царя, не прийнята Хмельницьким. Іваницький уважає Переяславський договір зви-

²⁹⁾ Лист від 14. 12. 1964.

³⁰⁾ Лист від 21. 8. 1950.

³¹⁾ Лист Д-ра С. Іваницького до Д-ра І. Гурка від 4. 4. 1954.

чайним тимчасовим військово-оборонним союзом двох суверенних держав, у ніякій мірі не обмежуючи суверенності України. Іваницький категорично відмовляє цьому договору прикмети: анексії, персональної або реальної унії, васалітету, протекторату чи квазі-протекторату та протекції. Свої погляди на характер Переяславського договору Д-р Іваницький широко розвинув у своїй друкованій праці на цю тему.³²⁾ До тепер — каже Іваницький — не виявлено оригіналу Переяславського договору. Український примірник, якщо такий був, міг згоріти враз із столицею Батурином. Московська сторона не показує автентичного договору, бо їй це не вигідно. Вона показує тільки якісь чернетки з різними дописками, невідомо коли й ким зробленими, або копії, на яких правдивість не можна покладатися. А т.зв. „Статті Б. Хмельницького” — це московська оферта, якої Хмельницький ніколи не прийняв, а тому вони не могли набути правно зобов'язуючої сили. Нема сумніву, що письмова оферта московської делегації у Переяславі мусіла бути, але в інтересі Москви її не давати на світло.

Як відомо, на скликаній до Переяслава 8 січня 1654 р. Генеральній Козацькій Раді в зв'язку з вимогою присяги від української сторони, Козацька старшина хотіла впевнитися з уст голови царського посольства, Бутурліна, про умови, які українська сторона мала скріпляти присягою (за Величком). З відповіді-запевнення Бутурліна виходило, що умови — по суті — зводилися до таких основних точок: 1) Цар прав і вольностей Війська Запорозького не порушить; 2) В Українській Державі залишається все так, як було передше; 3) Цар боронитиме Україну перед нападом ворогів.³³⁾

Такі умови Козацька Рада прийняла й на них склала присягу. Українське посольство у Москву мало тільки розробити в деталях ці суттєві умови, не порушуючи того, що було довлене й прийняте в Переяславі.

Договірне зобов'язання Москви було „боронити Україну від ворогів”. Але зобов'язання Москви „оборони” дало привід деяким дослідникам надавати Переяславському догово-

³²⁾ Д-р Сократ Іваницький: Переяславський договір з 1654 року. Правна якість валоженного цим договором відношення договірних сторін. Нью Йорк-Детройт-Скрантон, 1954, стор. 80 і наступні.

³³⁾ А. Яковлів: На 300-ліття договору Хмельницького з Москвою. „Свобода” № 73 за 16. 4. 1954 і наступні.

рові характеру протекторату. Насправді, Переяславський договір — як він схоплений у сутевих трьох точках — не передбачував жодного обмеження суверенітату України. Але фактично Москва його обмежувала ступнево шляхом насильства й фальшування договору, щоб вкінці перетворити Україну у провінцію своєї імперії.

Погляд Д-ра С. Іваницького на правовий характер Переяславського договору, як військово-оборонного договору, був зовсім оригінальним і до певної міри „революційним”. Деякі українські науковці уважали погляд Іваницького „сретичним” тому, що він відважився радикально зірвати з „традиційно-утоптаними” поглядами.

Д-р С. Іваницький виступив перший раз із своїм „революційним”, — але науково обґрунтованим — поглядом про правовий характер Переяславського договору на Науковій конференції Н Т Ш у Мюнхені 2. III. 1949 р. і там стрінувся із енергічним застереженням зі сторони консервативного погляду деяких українських науковців.³⁴⁾

У той час Д-р Іваницький викладав міжнародне публічне право на У В У вже восьмий семестер підряд. Цю свою „революційну” працю Д-р Іваницький предложив на У В У, як габілітаційну. Першу, дуже прихильну, рецензію на цю працю дав проф. публічного права на У В У, Д-р Матвій Стахів, який, одначе, виїхав до Америки заки процес габілітації „набрав руху” і його рецензії не brano на увагу. У зв'язку з цією габілітацією Д-рові Іваницькому прийшлося пережити велике огірчення і дошкульних неприємностей та навіть кривди.³⁵⁾ Коли згодом Д-ра Іваницького запрошено викладати міжнародне право при кафедрі Публічного права Економічного факультету Українського Технічно-Господарського Інституту (У Т Г І) в Мюнхені, тут Д-ра Сократа Іваницького габілітовано на основі його праці „Переяславський договір 1654 р.”.

У той час робилися заходи деяких професорів У В У направити кривду, заподіяну Д-рові С. Іваницькому на У В У, але такої напрари, до смерті Д-ра С. Іваницького, чомусь не сталося.

У 1954 р. появилася друком у Скрентоні, З С А, згадувана вже праця Д-ра Іваницького „Переяславський договір

³⁴⁾ Диви про це — Д-р С. Іваницький: Заміти проти моєї праці, й мої завваги до тих замітів. Рукопис (без дати). Автор відповідає на заміти, роблені йому 2. З. і 7. X. 1949 р.

³⁵⁾ Листи Д-ра Іваницького до Сенату УВУ від 11. З. і 7. 4. 1950.

1654 р.”, як видання „Української Вільної Громади в Америці”. Ця поява відразу викликала жваву дискусію в українській пресі. Але тепер критика „зм’якла”; дискусія виходила вже обережніше з критичними заввагами. Критично найавторитетнішою рецензією на цю працю була проф. В. Державина,³⁶⁾ в якій автор уважав хибною тезу Іваницького, що: 1) „підставою відношення договірних сторін була релігійна протекція, а не будь-яка форма державної залежності чи підлеглості України”, та що 2) „т.зв. статті В. Хмельницького є нічим іншим як тільки проєктом царської сторони для додаткового договору”... та що посилення Іваницького на лист ченця Макарія Криницького, на „Сказаніс” Величка і на складений Ю. Хмельницьким договір 1659 р. є „історично більше ніж сумнівними”, а тому не заслуговують на увагу.

На цю критику Д-р Іваницький відповів на тому ж місці,³⁷⁾ відкинувши закиди В. Державина, скріплюючи власну позицію логічною аргументацією та додатковими джерелами.

Д-р Іваницький конкретизує свій погляд на Переяславський договір в інтерв’ю з ред. Н. Ріпецьким для „Вільного Слова” так: „У нас було досі більше поглядів на Переяславський договір. Майже всі вони взяті від російських вчених. Мій погляд на цей договір різниться від усіх дотеперішніх поглядів на цю справу. Переяславський договір був зложений у час воєн Польщі проти України. Українська Держава знайшлася у важкому положенні. Їй треба було помочі, а що московський цар Алексій Михайлович проголосив себе „протектором православної віри”, то гетьман Богдан Хмельницький хотів використати цю обставину як дипломатичний засіб і звернувся до царя, щоб він виконав прийнятий на себе обов’язок у конкретному випадку, а тим самим дав поміч Українській Державі проти Польщі.

Із становища міжнародного публічного й державного права Переяславський договір є військовим союзом, а момент „релігійної протекції”, що служив тільки як дипломатичний претекст, є іррелевантним (має бути: „іррелевантним” — ІН) для державно-правної і міжнародно-публічно-правної оцінки відношення, яке постало на основі міждержавного договору. До такого погляду дійшов я на основі докладної аналізи стану, котрий по праву існував за гетьману-

³⁶⁾ „Шлях Перемоги” за 2. X. 1955.

³⁷⁾ „Шлях Перемоги” № 51 за 18. 12. 1955.

вання Б. Хмельницького та його безпосередніх наступників, як внутрі Української Держави так в її відношенні до інших держав, зокрема до держави московської.

Правда про Переяславський договір, що мусіла б бути найосновнішим засобом нашої боротьби за визволення, на жаль, до сьогодні не знайшла належної уваги. До мого погляду на цей договір наші вчені поставились, за виїнятками, байдуже³⁸⁾

Дуже позитивну рецензію на друковану в Скрентоні працю Д-ра С. Іваницької написав Д-р В. (олодимир) Л. (исий). Д-р В. Л. стверджує, що „критика Іваницького дотеперішніх поглядів на правну якість Переяславського договору є просто убивча. Його критика з точки погляду міжнародного права є вповні переконлива і після неї ніхто з українських науковців не може далі утертими шляхами повторювати свої погляди на правну якість Переяславського договору... З точки погляду оборони українського права теорія Іваницького має першорядну вартість... вислід його праці дає переважний аргумент обороні державних прав України, яких Богдан Хмельницький у ніякому разі не зрікався в договорі ні частинно ні вповні, а тільки по його смерті Москва силою накинула Україні своє фальшоване пояснення цього договору”³⁹⁾

Проф. М. Стахів висловлювався про цю працю так: „Праця знайшла після того добру оцінку в історика Оглоблина та інші добрі рецензії — не рахуючи того, що її прийнято в У Т Г І (як габілітаційну — ІН) ... це єдина оригінальна теорія щодо правного характеру Переяславської умови, яку поставив українець, бо поза тим усі дотеперішні українські автори йшли утертими шляхами московських авторів”⁴⁰⁾

Проф. О. Оглоблин висловився про сучасний стан дослідів над Переяславським договором так: „Коли зважити на специфічні завдання й особливості історичної і правничої науки й пригадати найновіші публікації молодших представників останньої (Д-р В. Галайчук, Д-р С. Іваницький), можна сказати, що оцінка Переяславської угоди 1654 р. в сучасній українській науці є більше-менше однастайна”⁴¹⁾ Але проф. Ог-

³⁸⁾ „Вільне Слово” № 43 за 21. 12. 1956.

³⁹⁾ „Народна Воля” за 13. 5. 1954.

⁴⁰⁾ Лист М. Стахова до О. Кульчицького (в оригіналі) за 6. X. 1959.

⁴¹⁾ Проф. О. Оглоблин: Українсько-московська угода 1654. Нью-Йорк-Торонто, 1954, стор. 63.

лоблин уважає, що правна дефініція українсько-московської угоди 1654 р. ще недостатня для історичної оцінки.⁴²⁾ Оглоблин визначає цю угоду як „мілітарний союз двох самостійних держав, гарантованого протекцією царя над Україною...”⁴³⁾ і що „навіть сфальшована, спотворена, звичена й зламана Москвою, „Переяславська Конституція” (Микола Міхновський), залишилася назавжди... найсильнішим і найпереможнішим аргументом і доказом суверенності України”.⁴⁴⁾

Коли Д-р С. Іваницький виступив з доповіддю на тему про правне визначення Переяславського договору на Науковій Конференції Н Т Ш у Мюнхені 12. X. 1953 р., то проф. І. Мірчук писав про цю доповідь так: „Д-р Іваницький дав методологічно дуже добре побудований доклад про правне визначення Переяславського договору. Чи він зможе свої твердження закріпити відповідним історичним матеріалом, покаже цілість його праці, що має вкортці вийти друком у З'єдинених Державах (Америки)”.⁴⁵⁾

Насправді, твердження Іваницького на цю тему все більше закріплюється. Навіть такі поважні дослідники Переяславського договору як А. Яковлів у своїй праці про цей договір визначав його юридичну природу як васалітет або протекторат,⁴⁶⁾ а в своїй доповіді, пізніше, 2. 5. 1954 р. на Пленарній Конференції У В А Н у Нью Йорку на тему правового характеру Переяславського договору — як виходить із скороченого звіту з доповіді пересланого Канцелярією У В А Н Редакції „Народної Волі” — проф. Яковлів змінив свій погляд на це питання. Таку заввагу до цієї доповіді зробила згадана Редакція.⁴⁷⁾

Із звіту доповіді в „Народній Волі” схоплюємо твердження доповідача про те, що „дослідники Переяславського договору часто приходили до неоднакових і суперечних висновків через те, що не зберіглося оригіналів, а доводилося використовувати різні копії та чернетки. До того ж пізніше текст договору сфальшовано. Доповідач... прийшов до вис-

⁴²⁾ Там само, стор. 63.

⁴³⁾ Там само, стор. 77-78.

⁴⁴⁾ Там само, стор. 78.

⁴⁵⁾ „Християнський Голос” № 46 за 15. XI. 1953.

⁴⁶⁾ А. Яковлів: Договір Богдана Хмельницького з Москвою 1654. Нью Йорк, 1954 р. стор. 68.

⁴⁷⁾ „Народна Воля” за 27. 5. 1954.

новку, що держава „Військо Запорізьке” була самостійною державою... Договір спочатку... не вніс змін у статус України, лише... наклав певні обов'язки на обидві сторони, які пізніше були порушені одною стороною”.⁴⁸⁾ На думку доповідача, договір Богдана Хмельницького був договором „союзно-оборонного характеру”.

Цей змінений погляд проф. А. Яковліва майже збігається з поглядом Д-ра Іваницького, а важливість погляду Яковліва є в тому, що він не тільки історик, але й видатний правник. А погляд Д-ра Іваницького був добре відомий проф. Яковліву з доповідей Іваницького на Науковій Конференції Н Т Ш у Мюнхені з 1949 р., а особливо з 12. X. 1953 р.

Про цю останню доповідь писав О. Кульчицький таке: „Особливо ясним у нашому розумінні був понеділковий ранок Конференції так однією, як і дуже цікавим змістом доповідей. Відчитане в присутності проф. Борщака... представлення французького переконання про тимчасовість Переяславського договору дало добру підготовку для сприйняття оригінальної, а при тому — якщо йде про внутрішню логіку — дуже переконливо обоснованої тези Д-ра Сократа Іваницького про Переяславський договір як військовий союз України і Росії”.⁴⁹⁾

До теми про Переяславський договір Д-р Іваницький повертав ще два рази, а саме в англomовному „Українському Квартальнику” під заголовком: „Чи Переяславський договір включав у собі протекторат?”⁵⁰⁾ Іваницький відповідає на це питання заперечливо, і обґрунтовує своє становище незаперечливими доказами. Майже рівночасно появляється його стаття: „Юридична оцінка Переяславського договору, у „Науковому Бюлетені” У Т Г I №39-40 за 1954 р. (стор. 10-15). Це, так би мовити, витяг з обширної друкованої в Скрантоні, в 1954 р., праці. Вкінці статті поміщене тут резюме німецькою мовою.

Варто при цій нагоді згадати, що проф. М. Чубатий, редактор „Квартальника”, передше висловлювався рішучо негативно про погляд Іваницького на Переяславський договір.

⁴⁸⁾ Там само.

⁴⁹⁾ „Українське Слово” (Париж) № 628/1953; Диви також — І. Мірчук: Два Наукові З'їзди. В: „Християнський Голос” № 46 (252) за 15. XI.1953.

⁵⁰⁾ “The Ukrainian Quarterly”, Vol. X. №. 2, Spring 1959, pag. 176-182.

Але прочитавши уважніше новонадруковану працю Іваницького, прийняв до друку в англомовному „Українському Квартальнику” уступ із цієї праці, в якому автор розглядає питання, чи договір мав у собі признаки протекторату. Проф. Чубатий не тільки прийняв його до друку, але й ще попередив статтю своєю зовсім не критичною, а можна сказати „теплою” приміткою. Щодо статті Іваницького, поміщеної в „Науковому Бюлетені” У Т Г І (№ 39-40), то це число „Бюлетену” було присвячене в цілості 300-річчю Переяславського договору, а праця Д-ра Іваницького займала тут центральне місце. Про це Роєн пише так: „З огляду на спеціалізацію проблематики в поодиноких працях, треба без сумніву поставити в центр Збірника працю доц. Д-ра С. Іваницького, довкола якої групуються всі інші та попирають на основі іншого матеріалу його основну тезу: Переяславський договір не був для України ні в якій мірі ані інкорпорацією, ані васалітетом, ані протекторатом, чи хоч би навіть персональною унією, а тільки військовим союзом між двома незалежними державами. Всякі інші концепції висували московські історики, а за ними повторювали й західні, на основі односторонніх московських документів, які були сугестіями тогочасних московських дипломатичних представників, а які ні сам гетьман Хмельницький, ні його наступник Виговський ніколи не підписували й не могли підписувати, бо важали себе самих суверенів української козацької держави. Це становище суверена проглядає головню з ведення самостійної закордонної політики, з укладування союзів, про що Москва, розуміється, знала, але ні в чому не могла перешкодити . . . хоч деколи навіть зверталися проти неї”.⁵¹⁾

Д-р Сократ Іваницький є співавтором „Компендіума тез до відзначення 300 років боротьби українського народу проти московського імперіялізму”, зрадагованого проф. Ю. Бойком і надрукованого в „Українському Слові” (Париж).⁵²⁾

Необхідно підкреслити, що Д-р С. Іваницький присвячує багато своєї уваги московському імперіялізмові, взагалі. У цьому зв'язку згадаємо його статтю „Русь і Россія”, яка появилася у „Науковому Бюлетені” У Т Г І № 46 за 1959 р., стор. 5-10. У цій статті автор розглядає поняття „Русь” і „Россія”, які російська наука старається представити й пе-

⁵¹⁾ „Шлях Перемоги”/Мюнхен № 44 за 30. X. 1955, стаття — Роєн: Наука на службі нації.

⁵²⁾ „Українське Слово”/Париж № 637 за 24. 1. 1954.

реконати світ про те, що Россія — це пряме й безпосереднє продовження Русі. Автор проводить докази, що між Русю і Россією стоять сторіччя перерви, що це держави двох різних епох, з різними територіяльними й етнічними елементами.

Витяг статті „Русь і Россія”, німецькою мовою,⁵³⁾ появився у „Наукових Записках” У Т Г І, Т. II (5) у 1961 р. стор. 56-58.

3. Д-р Сократ Іваницький залишив у рукописах більше готових до друку праць. У першу чергу великий об'ємом курс міжнародного публічного права — машинопис на аркушевому розміром папері, записаних густо без інтервалів, на приблизно 150 сторінок друку. Курс написаний і роками доповнюваний, часто дописі на маргінесі або додаткових кусках паперу, чи навіть на відворотній стороні. Розуміється — додатки писані рукою автора.

У рукописі є цінна наукова стаття Д-ра С. Іваницького німецькою мовою:⁵⁴⁾ „Україна — її простір, її люди, мова й її відношення до Російської імперії, машинопис аркушевого формату, розміром 20 сторінок. Це була, мабуть, тема його доповіді для німецьких слухачів.

У рукописах студії німецькою мовою „Наука про державу”,⁵⁵⁾ машинопис на 25 сторінках та „Справування при дозволі (приняття) чужоземних робітників”.⁵⁶⁾ Це фахові доповіді для німецьких працівників Уряду Праці в Мюнхені, написані в популярному стилі — виголошені Д-ром Іваницьким 30. X. 1953 і 24. X. 1957 р.

4. До наукових праць Д-ра Сократа Іваницького належить його участь у складуванні „Українсько-німецького словника” З. Кузелі — Я. Рудницького, хоч про це не знайшлося місця на згадку на заголовній сторінці словника, а тільки в Передньому слові. Для цієї праці Іваницький був особливо покликаним-компетентним з уваги на його добре знання обидвох мов. Але Д-р Іваницький виконував також важливу працю при підготовці нового видання цього словника. Про працю Іваницького для обидвох видань проф. Я. Рудницький пише таке: „Хоч сам за професією правник, Д-р С. Іваниць-

⁵³⁾ „Das Ruß-Reich und das russische Reich”

⁵⁴⁾ „Die Ukraine — ihr Gebiet, ihre Menschen, Sprache und Verhältnis zum russischen Reich”.

⁵⁵⁾ „Staatslehre”.

⁵⁶⁾ „Das Ausländergenehmigungsverfahren”

кий живо цікавився мовними справами, а зокрема термінологією правничою, військовою, технічною. На рекомендацію й заходами сл.п. Д-ра Зенона Кузеля прийнято Д-ра С. Іваницького 1939 р. (дата не вірна: має бути 1938 — ІН) на працю в „Українському Науковому Інституті в Берліні”. Його завдання у „Словниковому відділі” У Н І були: допомагати в вибранні нових слів із преси, журналів, книжок, підготовка їхніх німецьких відповідників; поазбучне впорядкування картотеки матеріалів; а коли вже почали друкувати словник — допомога в читанні коректи й ревізії сторінок. . . . Ми дуже часто консультувалися в лексикографічних питаннях і я дуже радо дискутував з своїм співробітником, досвідченою, начитаною і до подиву скромною людиною, безпретенсійним українським патріотом. Вибух 2 світової війни, натиск адміністрації Інституту до прискіпшення праці (словник мав появитися найпізніше у 1943 р) — все те змінило систему наших буднів. Уже не було часу на консультації, вибрання і взагалі збирання матеріалів. Д-р С. Іваницький спішився з коректою і ревізіями, а Д-р З. Кузеля — з рукописами словника. Та й треба було тримати постійний контакт із проф. К. Г. Маєром із Кенігсбергу, що провірював наші переклади на німецьку мову. Д-р С. Іваницький допомагав у точному функціонуванні пошти, порядкуванні шпальт і сторінок та висиланні їх до друкарні Е. Штайнера в Гrefенгайнхен під Ляйпцігом. Справа дещо ускладнилася, коли я 1941 р. переїхав до Праги, закінчивши свою частинну словника, букви А-О: я ще зобов’язався співпрацювати й над частиною проф. З. Кузеля, тобто переглядати рукопис його частини П-Я й читати одну коректу шпальт. І тут Д-р С. Іваницький виконав важливу функцію — точного пересилання мені матеріалів до Праги й швидкого відповідання на листи, запити, завваги. Мушу сказати, що якби не ця технічна допомога в скомплікованій циркуляції матеріалів між Берліном, Кенігсбергом, Прагою і Гrefенгайнхен, то вихід словника був би напевно припізнився. Порядок і дисципліна, розуміння обов’язків у Д-ра С. Іваницького були зразкові й ефективні”.⁵⁷⁾

Проф. М. Стахів писав про останню лексикографічну працю Іваницького так: „. . . найбільше мене цікавить справа Твоїї праці над словником. Це добре наукове діло для на-

⁵⁷⁾ Я. Рудницький: Спогад про Д-ра Сократа Іваницького. В: „Християнський Голос” № 31 за 4. 8. 1974.

шого народу, бо всілякий основний словник чужої мови є для культурного народу великим науковим вкладом”.⁵⁸⁾

Це була остання наукова праця Д-ра Сократа Іваницького. При ній Д-р Іваницький мусів силкуватися напружувати свій зір, яким він вже від даєніше недомагав. У наслідок цього зорового напруження в останніх часах йому взагалі важко було читати.

Начертання цього творчого шляху Д-ра Іваницького хай заступить звіт для майбутніх українських поколінь про творчість цієї незвичайної української людини.

III.

Комусь дано діла творити великі,
Що ниткою простягнуться в віки,
А з мене досить, що не був дволикий,
Що серце не міняв за мідяки.

Дм. Фальківський

1. Коли глянемо на пройдений життєвий шлях Д-ра Сократа Іваницького ретроспективно, то побачимо, що тільки його дитячі й юнацькі роки та подружнє життя можна уважати вповні щасливими. Бо вже від вибуху Першої світової війни життєвий шлях Іваницького був повний драматичних часто неприємних пригод. Свій зрілий вік він переживав у воєнні й між війнами часи, в неспокійних і взагалі переломових історичних часах. Російський поет Тютчев твердив, що „щасливий той, кому долею судилося жити в бурливій і переломовій часі”. Та для доктсра С. Іваницького, патріота-державника, хоч він жив власне в таких бурливих і переломових часах — вони не принесли йому щастя, душевного задоволення. Невдача визвольних змагань — не через брак ідеалізму і героїзму народу — звели в нінець надії волі народу. І не відомо як склалася б дальше доля цієї доброї і чутливої з природи людини, якщо не наступило б щасливе подружжя, не прийшла б вірна дружина, яка стала ясною зіркою, що просвічувала увесь дальший його життєвий шлях і допомагала йому, порадою і захоотою, двигати тягар життя.

По трагічному закінченні визвольних змагань, по особисто перебутій голгофі підчас цих змагань, і в зв'язку із становищем на рідних землях українського народу — на чет-

⁵⁸⁾ Лист проф. М. Стахова до Д-ра С. Іваницького від 8. 1. 1969.

веро поділених окупантами — у Д-ра Іваницького могла вдиратися зневіра, чи не даремно була пролита кров борців за волю народу, чи геройство цих борців не було безумством, божевіллям? Ні, Д-р Іваницький не міг уважати геройство в даному випадку безумством, божевіллям, бо в геройстві є душа героя, та й в цьому „божевіллі є багато розуму”. А геройство приносить честь нації, родить пошану до неї. Доказом, що так дивився на цю справу Д-р Іваницький — є заснування ним „Ордену Лицарства Запоріжської Січі” для плекання лицарства у прийдешніх змаганнях за такий же ідеал.

Д-р Сократ Іваницький з дружиною — 1950 р.

Від закінчення I світової війни Д-р С. Іваницький живе на статусі чужинця-бездержавного. Австрійське громадянство на Буковині він утратив через відсутність підчас зміни тут нового румунського суверена. Про інше громадянство він не старався, бо першенство мали студії. А до того він завжди жив вірою у громадянство в Рідній Державі. А потім через свій патріотизм і любов до народу родині Сократа Іваницького прийшлося скитатися з місця на місце, серед невигод, нестач та інших життєвих труднощів, зв'язаних із

постійним переходом на інше місце проживання. Тільки після закінчення II світової війни останній етап його життєвого шляху позначився певною стабільністю, на одному місці довший час — хоч на чужині далеко від вимріяної Батьківщини. Але й тут пришлось важко боротися з нестатками. А мимо всіх труднощів, у цій відносній стабільності Д-р Сократ Іваницький міг проявити в цей час, у Мюнхені, подивугідну широку наукову, публіцистичну творчість і громадську діяльність.

2. Але „роки стрілою промчались”! У липні 1962 р. Сократові сповнилось 65 років життя. З цією датою він покидає працю і виходить на пенсію. Стан його здоров'я почав повільно занепадати. Завдатки хвороби набуті ще на фронтах, коли приходилось довший час перебувати в залитих водою окопах, або в розмоклому снігу. Після поранення на фронті — повних 15 років носив відламок стрільна в хребті. Ці завдатки почали тепер відзиватися ревматичними проявами, які ставали все більше надокучливими. А до того мешкання вогке, бо не можна було його належно ogrівати. Від напруженої праці зір очей почав слабшати. Стан здоров'я повільно занепадав. Появилися легеневі комплікації. Прийшлося перейти до лікарні для обсервації і постійної лікарської опіки. І тут надійшов трагічний кінець. Запалення легенів перервало нитку життя проф. Д-ра Сократа Іваницького 8 липня 1974 р.

Про занепад здоров'я й останні місяці життя сл.п. Д-ра Сократа Іваницького, його дружина подає такі подробиці: „... прийшов проф. Я. Рудницький і просив Сократа, щоби хочє занявся доповненням словника Кузелі — Рудницького. Це забрало також багато часу. До того праця над словником ділає дуже зле на очі, тимбільше коли очі є ослаблені. Шукаючи слова все треба дивитися очима від одного до другого словника. Дійшло до того, що коли збувся словників, з очима стало зле, що як читав чи писав, то за кілька хвилин зачали букви перед очима дрижати, а відтак зливатися, і тоді мусів перестати. Це його цілком пригнітило. Дуже терпів тому, що не може вже писати того, що йому так на серці лежало. Почав підупадати на здоров'ї і так ослаб, що вкінці не мав сили ходити. У шпиталі був понад два місяці, вже мав піти до відпочинкового дому, але нараз дістав запалення легенів і до кількох днів помер, саме в його день уродин ...”^{58*})

^{58*}) Лист п-ні Іванни Іваницької до Д-ра І. М. Новосівського від 28. 8. 1974.

Похований сл. п. Д-р Сократ Іваницький у Мюнхені 11 липня 1974 р. на цвинтарі Вальдфрідгоф, при великому числі друзів і шанувальників Покійного. Над відкритою могилою промовляли Д-р С. Шах і проф. Я. Рудницький.⁵⁹⁾ Опріч того появились посмертні згадки пера інж. М. Мінчака⁶⁰⁾ та проф. О. Кульчицького.⁶¹⁾

Зі смертю проф. Д-ра Сократа Іваницького українська громада втратила людину незвичайної скромности і великої людської шляхетности, а вкраїнська нація великого трудівника науковця і палкого патріота-державника, який зійшов із цього світу з чистим серцем і почуттям виконаного обов'язку перед Батьківщиною. Іваницький — це людина, яка ніколи „не міняла сумління за мідяки”, людина трудолюбивого життя науковця, який виповнював своє життя вищим змістом. Своім проникливим розумом зумів Д-р Іваницький схопити суть справи і в складних питаннях виносити логічні розумування та влучні висновки.

3. З особистого спостереження можна б дати таку загальну духову сілуету Д-ра Сократа Іваницького: Скромний, людина погідної вдачі, яка ніколи не виставляла свою особу наперед; людина, що уважно вислухувала думки інших. Він не любив багато говорити, але відповідал завжди доречно й резонно. Не любив накидати своїх переконань, але вмів переконливо вистоювати слухну думку. У дебатах ніколи не горячився, говорив спокійно й зрівноважено — як личить науковцеві й висококультурній людині, людині великій товариській огляди. Людина незмірно чесна й щиро віддана справі аж до самозаперечення.

Товариш по зброї Д-ра Іваницького, пор. Мінчак, так характеризує Іваницького як вояка: „Сократ був товариський, скромний і відважний, защо його стрільці дуже любили”.⁶²⁾

Німецькі зверхники на праці Іваницького давали таку його характеристику: „Надзвичайно вічливий, дисципліно-

⁵⁹⁾ Обидві промови надруковані в „Християнському Голосі” № 31 за 4. 8. 1974.

⁶⁰⁾ Михайло Мінчак: Сократ Іваницький. В: „Свободі” № 165 за 14. 9. 1974.

⁶¹⁾ Проф. Д-р О. Кульчицький: Відлітають сірим шнурком у вирій. (Спогад про сл. п. проф. Д-ра С. Іваницького, сотника УСС). В. „Українському Слові” № 1734 за 23. 2. 1975.

⁶²⁾ „Свобода” № 165 за 14. 9. 1974.

ваний, ґрунтовний, спритний, зосереджений, дуже інтелігентний. У нього наявна видатна спритність так в усному висловлюванні, як і письмовому представлюванні справи.”

А проф. Борис Мартос, ректор Високої Економічної Школи в Мюнхені, в якій доцент Д-р С. Іваницький викладав міжнародне право впродовж багатьох років, характеризує нашого вченого так: „Вражіння на мене робив добре: симпатичний у поводженні, розумний, працьовитий, без зайвих амбіцій”.⁶³⁾

Мабуть до таких позитивних характеристик проф. Д-ра Сократа Іваницького мало що можна б ще додати. Це ті прикмети характеру Д-ра Сократа Іваницького, які складаються на його зразкову духову сілуєту як людини, патріота й науковця. Таким був Д-р Сократ Іваницький і таким він залишиться назавжди в нашій пам’яті!

⁶³⁾ Лист проф. Б. Мартоса до І. М. Новосівського від 3. IX. 1975.

Матвій Стахів

СОКРАТ ІВАНИЦЬКИЙ ЯК ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

(Деякі моменти для його життєпису.)

Сократа Іваницького я зустрів у кадрі 35 полку кравчих стрільців. Нас мобілізовано до цього австрійського, але фактично українського полку, бо яких 90 відсотків вояків цього полку були українці із Золочівщини і Зборівщини, з додатком деяких із інших околиць Галичини і з Буковини. Це була осінь 1915 року. Кадра була наперед у Карцагу на Угорщині; пізною осінню перенесено її на Моравію Міріш Шенберг (Mährisch Schönberg). У цій кадрі Сократ і я мешкали в одній кімнаті і скоро заприятелювали. Після першого військового вишколу нас вислано до офіцерської школи, що знаходилася у Єгерсдорфі (близько німецького кордону). Там знову в цій школі ми були в однім навчальнім відділі і мешкали в одній кімнаті. Школу закінчили ми з відзначенням і нас вислано назад до згаданої кадри. Там нас приділено до чергової „маршової сотні”, яка мала йти на протиросійський фронт під Бережани над Золотою Липою, де знаходився наш полк у тій бригаді, до якої належав також полк Українських Січових Стрільців. Ми обидва в одній четі і знову разом мешкали до відходу через етапу на фронт.

В тому часі (осінь 1916 р.) в битві за перехід Золотої Липи в напрямку на Львів, яку провадив генерал Брусілов, був переважаючими ворожими силами розгромлений полк Українських Січових Стрільців на горі „Лисоня”. Офензива Брусілова продовжувалася після того далі і наша маршова сотня була приділена до полку, щоби разом з новосформованою бригадою відбити московську армію з „Лисони”.

В цій битві за „Лисоню” брали участь ми обидва плече-об-плече. В зимі з 1916 на 1917 рік ми обидва брали участь у битві за „Дикі Лани” біля Потуторів, де москалі були прорвали фронт на відтинку турецького корпусу. Увесь час ми були в одній сотні, де були численні буковинці і в тому двох старшин, четарі Темістокль Годованський і командир відділу

скорострільів Леонід Потапевич. Було тут також двох синів українських священиків із Буковини, які трохи перемінили свої прізвища і вдавали румунів. Один з таких порумунщених був у нашій сотні. Про нього говорив мені Сократ відомою йому приповідкою: — Батько українець, мати українка, а син — сучий син! — Товарисько Сократ і я його з погордою ігнорували. Під весну 1917 року Сократа, вже як хорунжого, приділено до „Гуцульської Сотні”, яка свого часу була з’єднана з нашим українським полком. Там він став її командиром і з нею ішов у поході в протиофензиві на наступ Керенського (від Конюхів аж перед Збруч). В тому часі моя сотня була сусідкою цієї „Гуцульської Сотні” — Іваницького і ми часто зустрічалися перед офензивою і в часі самої офензиві до Збруча, де Сократ був важко ранений.

У цьому довгому часі я мав нагоду пізнати ближче криштальний характер Сократа. Це була людина зі золотим серцем. В ньому не було зерна неправди. З приятелями (із інж. Свірським зі Львова) і зо мною він не мав ніякої тайни, ані якихось претензій. Від листопада 1916 р., коли німецький і австрійський цісарі проголосили свою постанову відбудувати польську державу з тим, що по війні має бути „особливий статус” Галичини у користь поляків, наш гурт приятелів перетворився в революційний комітет проти Австрії. Це сталося за почином інж. Свірського, який із нас усіх був найстарший і найбільше виробленим політично. Сократ у наших нічних розмовах у землянці гірко висловлювався про сліпу віру деяких політиків в допомогу Австрії для України. Він говорив просто: — Цей маніфест двох цісарів це кінець австро-фільської політики і тому прийшов час числити лише на власні молоді сили, виховані у військовій ділянці.

З підлеглими вояками поводився Сократ як їхній духовий опікун. Він знав кожного по імені і пам’ятав усі родинні та господарські відносини кожного. Тому вояки його любили і радо слухали його конечних військових наказів. У битвах він виявляв спокійного і зрівноваженого духа та вміло командував своїм відділом. Не любив він тих старшин, всеодно якого роду, які поводитися з вояками „згори” і виявляли себе більше австрійськими службістами, як сам командир полку, австрійський німець (до речі — в нашому полку був також Євген Коновалець, що у битві за Маківку в 1915 році попав у російський полон. Адютантом нашого полку був український німець, відомий пізніше науковець, проф. Ганс Кох. Командиром одного з куренів нашого полку був свого часу тодішній підполковник Мирон Гарнавський).

Після битви над Збручем, де Сократ був ранений і відосланий до лікарні, я вже не мав нагоди бачитися зі Сократом. Аж після Першої Світової Війни - я зустрів його у Празі, де ми обидва знайшлися після поразки Українських Збройних Сил. Сократ і я студіювали на чеському Карловому Університеті. Ми зустрілись і знову жили у приятні. Сократ одружився з панною Іванкою Синенькою, дуже симпатичною співачкою. Я не помилюся, коли тут стверджу, що вона з усіх українських співаків нашого часу найкраще вміла віддати характер і духа українських народніх пісень і композицій. У 1924 році я повернувся до Львова і від того часу я зі Сократом не зустрічався аж до Другої Світової Війни. Тоді в 1944 році я був принагідно в Берліні і мешкав у Сократа декілька днів. При цій нагоді він мені оповів довірочно всі митарства „Української Установи Довір'я”, де він був заступником Сушка. Сократ використовував своє становище для того, щоби також нелегально оформити того чи іншого українця документами. Вже пізніше оповідав мені інж. Калинович, що співпрацював із секретаріатом гетьмана Павла Скоропадського, що Сократ на спеціальне прохання гетьмана в такий спосіб оформив був проф. Дмитра Дорошенка, коли цей мав труднощі зі ствердженням свого роду. Ця діяльність Сократа спричинила була доноси зависних осіб, а це спричинило було арештування Сократа гестапом. Власне у цій діяльності Сократа виявлявся криштальний характер: допомогти кожному українцеві, навіть з нараженням власної безпеки.

Після закінчення війни я перебував у Мюнхені і працював в УВУ і одночасно в УТГП. Там я знову зустрів Сократа. Він тоді працював безкорисно, але для українського суспільства, щоби йому допомогти у здобутті праці через Уряд Праці. Особливо він помагав беспорядним інтелектуалам оформитися у місті і дістати помешкання. Пізніше ті самі особи, на превеликий жаль, віддячувалися Сократові — колькою у бік.

II.

У своїх студіях на факультеті права і економічних наук на чеському Карловому Університеті у Празі Сократ особливо зацікавився міжнародним правом. Він знав, що одною з основних причин поразки Української Народної Республіки було негативне відношення до України з боку західніх великодержав, які проголосили були повну блокаду України, включно із заборонаю доставки конечних медикаментів. У цій

ситуації наша дипломатія не встигла змінити цієї постави Заходу до існуючої тоді реально Української Держави, що знаходилася у смертельній боротьбі з Росією і тим самим, обороняючи себе, боронила також Захід перед заливом московського большевизму. Наша дипломатія не була вишколена в міжнародному праві і тому не змогла належно діяти, щоби використовувати міжнародне право для добра України.

Тоді саме Сократ рішив простудіювати одну з попередніх дипломатичних поразок України — справу Переяславського договору Богдана Хмельницького в 1654 році. Зібравши потрібний матеріал, він взявся писати на цю тему свою габілітаційну працю в УВУ, як доцент міжнародного права. Його праця була віддана факультетом Права і Суспільно-Економічних Наук в УВУ до рецензії проф. д-рові Юрієві Панейкові, професорові науки адміністрації і адміністративного права, і мені, що тоді (в 1948 році) займав в УВУ катедру науки про державу і державне право. Праця д-ра Сократа Іваницького мала тему: „Переяславський договір з 1654 року. Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін”. Про саму працю Сократ дискутував зі мною не раз у часі її писання. Він зробив висновок, що цей договір мав характер релігійного протекторату православного московського царя над православієм в Україні, при чому розумівся сам собою військовий союз для близької нової війни Польщі проти України. Д-р Іваницьки цілком слушно підкреслював свою позицію так: „Дотепер учені історики і знавці міжнародного права, в тому також українські науковці, заступали аж 8 різних теорій про характер цього договору. Цілком оправданий мій намір дати науково оброблену 9-ту теорію. Ясна річ, що прихильники одної із 8-ми теорій уважали всі інші 7 теорій помилковими. Тим не менше, ніхто не твердив, що через це прихильники цих інших 7-ми теорій через помилковість свого погляду перестали бути науковцями. Ми, українці, маємо підставу обґрунтувати помилковість цих усіх теорій, голошених головню московськими ученими і за ними деякими українськими науковцями, а разом з тим дати 9-у теорію правильну і при тому оригінальну”.

У своїй рецензії я підкреслив, що др. Сократ Іваницький написав свою працю згідно з усіма вимогами наукової методології і використав усі належні джерела з відповідною критичною науковою аналізою. Тим то я пропонував рецензійній комісії нас двох визнати цю працю відповідною для габілітації автора. Чи хтось погоджується з цією оригінальною теорією чи ні, це інша справа. Рішальною є та обставина, що

праця написана згідно з усіма вимогами наукової методології.

Проте, проф. Юрій Панейко, як я пізніше довідався, після виїзду до Америки, написав цілком негативну рецензію, визнаючи її невідповідною для габілітації д-ра Сократа Іваницького як доцента міжнародного права. Коли я про це довідався приватно, то я написав до факультету і Сенату на руки ректора проф. д-ра Мірчука заяву, що процедура щодо габілітації д-ра С. Іваницького не може бути проголошена закінченою тому, що один рецензент дав негативну opiniю про це, не повідомивши про це урядово другого рецензента. Процедура в тому випадку вимагала виміни думок обох рецензентів для узгодження поглядів, а у випадку незгоди — факультет мав би призначити третього рецензента, обізнаного з даною проблемою. Проте, мої заходи у цій справі тоді і пізніше були безуспішні з цілком зрозумілої причини: проф. Панейко був на місці в Мюнхені і міг особисто впливати на членів факультету і Сенату УВУ, а потім сам був обраний ректором. Тим то рішальні чинники не бажали „задиратися” із впливовим членом професорського збору, дарма що проф. Панейко не був ні істориком ні фахівцем від міжнародного права, щоби його негативна позиція могла мати рішальне значення в цій процедурі.

Мене особисто дуже боліло те, що вся та справа спричинила незаслужену кривду для наукового імені д-ра Сократа Іваницького. Його працю я вважав видатним вкладом в українську науку. Тим то я попросив автора праці, щоби він прислав її переписану до мене і я тут її опублікую без ніяких коштів з його боку. Сократ свою працю прислав ще в поширеній формі і я її опублікував у видавництві „Української Громади в Америці” (Бібліотека число 11-13, Нью Йорк-Дітройт-Скрантон, 1954, стор. 136 вісімки). Я дав для цієї публікації передмову. У ній я між іншим стверджував:

„Праця д-ра Сократа Іваницького, яку він оповіщує тепер у 300-ті роковини договору з 1654 року, була написана вже п'ять років тому. Тоді вона зустріла у де-кого з-поміж українських учених юристів недооцінку саме через те, що вона не йшла вже утертими стежками, але пробивала шлях для нового дослідження щодо правового наświetлення цієї проблеми. Сократ Іваницький переглянув всебічно всі питання зв'язані з оцінкою правового відношення договірних сторін із договору з 1654 року і піддав основній критиці погляди дотеперішніх дослідників. В тому його головна заслуга.” А далі у цій передмові я писав: „Після критики дотеперішніх поглядів на

правне відношення договірних сторін із договору 1654 року, С. Іваницький на основі переоцінки усіх історичних матеріалів прийшов до оригінального погляду, що підставою відношення договірних сторін була **релігійна протекція**, а не будьяка форма державної залежності України від Московської Держави. З релігійної протекції вплив військовий союз. Студія, яку маємо перед собою, обґрунтовує усіми науковими методами цей погляд. . . . (Ця праця) кидає зовсім нове світло на проблему оцінки правового відношення України до царя Алексея Михайловича у звязку з уложеним в 1654 р. договором. У цьому друга немаловажна заслуга автора перед українською наукою.”

З усього цього видно, що д-ра Сократа Іваницького, професора УТГІ, треба умістити в ряди справді визначних українських науковців і спеціально знавців міжнародного права.

О. Кульчицький

„ВІДЛТАЮТЬ СІРИМ ШНУРКОМ ЖУРАВЛІ У ВИРПІ...”¹⁾

(Спогад про сл. п. проф. д-ра С. Іваницького, Сотника УСС)

Оцими словами стрілецької пісні почав своє надгробне слово (11 липня 1974 р.) на мюнхенському кладовищі Вальд-фрідгофу дуже авторитетний промовець, бо один із найстарших б. старшин Української Галицької Армії — історик-пам'ятник галицько-українського життя, Степан Шах, прощаючи навіки молодшого товариша боїв, сотника, професора й доктора Сократа Іваницького. І автор цього спогаду бажав би теж кількома рядками про Померлого вказати бра-там-вигнанцям, що вмирають в українській діаспорі (та — головню молодому поколінню їх нащадків), на дії і події у житті сотника Іваницького.

Сократ Іваницький, професор, Українського Технічно-го Господарчого Інституту в Мюнхені, доктор прав, в молоді літа був бойовиком, сотником Українських Січових Стрільців і визначним учасником Листопадового Зриву. Недавно на сторінках „Укр. Слова” писав С. Гут-Кульчицький: „Без листопадового чину не було б 22 січня 1919 року, немислимий був би і зрив Карпатської України. Без Галицької Армії ледве чи був би відбувся переможний марш на Київ 1919 року”. (До речі — у цьому поході сотник С. Іваницький брав теж участь). Один із „малої жменьки” бувших старшин Галицької Армії, дир. Степан Шах, відчитав над гробом Померлого рядки „Історії оборони Львова в листопаді 1918 року”:

„Ще не встиг фронт оборони Львова сформуватися, як поляки, що зайняли вже ціле місто Львів, повели наступ на українську оборонну лінію, створену в Підбірцях під Львовом. Поляки заатакували цю на схід від Львова положену місцевість, що опановує цілу околицю. Бойову лінію цієї околиці

¹⁾ Передруковуємо з паризького „Українського Слова” № 1734 за 23. 2. 1975.

боронила сотня під проводом старшого поручника, (бойового старшину — І.Н.) Сократа Іваницького. Завдяки ініціативи та рішучості цього команданта, сотня не лише переломила наступ противника, але й здоганняла його у відвороті до Лисинич, здобуваючи обоз і декілька гармат... Завдяки тому починові УСС, постав український фронт облоги Львова, що скоро поширився на північ і південь від Львова. А тим часом організувалася Українська Галицька Армія, якої частини підсилювали що раз нові відтинки фронту”.

Наведений дослівно уривок історичної праці ставить нам перед очі наглядний приклад значення індивідуального, правільніше — персонального, із особистої ініціативи зродженого почину у масових історичних зривах і процесах. У змалюванні історичних подій усе зазначаються два підходи і два ставлення: один, найяскравіше заступлений історично-матеріалістичним марксизмом, що вірить в дію мас та забуває брати до уваги індивідуальні дії персональної відваги, рішучості, відповідальності, вірності ідеям і ідеалам, коротко, — усього того, що виносить людську пересічну особу до рівня особовости..

І другий — ідеалістичний підхід, до якого признається, якби це не було парадоксально, Л. Троцький, за яким „доля жовтневої революції неоднократно була залежна від того, чи важлива стійка довірена достаточо свідомому і твердому у своїх комуністичних переконаннях рядовикові”.

Пов’язаність цих наших міркувань із історією життя сл. п. Сократа Іваницького надто ясна, щоб над нею розводитися...

Коли воснні дії Української Армії закінчилися відступом у Чехословаччину, закінчує сл. п. Померлий в Празі доктором Карлового Університету правничі студії. Переїхавши до Німеччини, співпрацює з проф. Зеноном Кузелею і Ярославом Рудницьким, завдяки своєму знаменитому знанню німецької мови, як співавтор в опрацюванні відомого українсько-німецького словника. Відтак стає, завдяки своїм правничим студіям, співробітником німецької установи т. зв. „Фертрауенштелле”, що фактично повнила службу консульрної установи для українців, та виявляє свій глибокий і щирий патріотизм за часів гітлеризму, не зважаючи на загрозу особистої безпеки з боку гестапо, — своєю допомогою легальними, а то й менше легальними засобами землякам-українцям в їх життєвих труднощах. Після закінчення другої світової війни, (річ знаменна — не прийнявши німецького гро-

мадянства), стає референтом справ українських робітників у баварському Уряді Праці в Мюнхені.

Доцільність і послідовність заходів д-ра Іваницького у цій, патріотичною солідарністю із земляками подиктованій діяльності, були вшановані і відзначені дуже переконливо на післяпохоронному зібранні в домі Вш. Пані Ольги Пеленської — пропам'ятною промовою Й Маврера, доктора „гоноріс кауза” Українського Вільного Університету, одного із керівних референтів німецького Міністерства Праці.

Працюючи наполегливо, часто понад силу в Уряді Праці, д-р Іваницький, поєднуючи своє знання із великою любов'ю та поглибленим вивченням рідної історії, як мовиться — „замінивши меч на перо”, написав обширну історично-правничу працю (136 ст.) п. з. „Переяславський договір з 1654 року” із підзаголовком: „Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін”. Ця праця зустрілася із високою оцінкою сл. п. проф. Наталії Василенко-Полонської і проф. д-ра Матвія Стахова. Залишившись вірним ідеалові, за який боровся мечем, д-р Іваницький боронить у цій праці пером ідеал української державности, доказуючи, що Переяславська угода була тільки, виниклим на тлі релігійно-визнаної спільноти, військовим союзом в обороні православ'я проти польських зазіхань. Із такого поставлення проблеми виникає, що переяславське домовлення не було зреченням ідеї державности України.

Ставши професором Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені для ділянки правно-політичних наук, д-р Сократ Іваницький не пориває зв'язків із Січовою Стрілецькою Громадою у світовій діяспорі, дописуючи до фахових публікацій Стрілецтва та виголошуючи з нагоди різних роковин доповіді про стрілецьке минуле. З нагоди п'ятдесятиріччя першої світової війни, зачитав в німецькій мові в Українському Вільному Університеті, виступаючи разом з відомим австрійським істориком проф. д-ром Прерадовичем, блискучу, наукову, відтак у „Міттайлунген” УВУ видруковану доповідь про Листопадовий Чин та роллю українців у світовій війні.

Доповідь до цього ступеня захопила відомого історика Сходу Європи, знаменитого знавця прсф. Георга Штадмюллера, що gratулюючи проф. Іваницькому успіху, він заважив, „що від нього (прсф. Іваницького) можна багато навчитися” . . .

Думаємо, що й українська політична еміграція могла б багато дечого з історії життя сотника Усусусів, проф. д-ра

Сократа Іваницького навчитися, зокрема, коли свіжі спогади святкувань Листопадового Чину і Проголошення Державної Самостійности України повинні б виявитись особливою сприйнятливістю на дії і події недавньої, славної минувшини.

Сократ Іваницький

МПИ СПОГАД ІЗ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

УСС стояли в 1918 р. як частина австрійської боєвої групи архикнязя Вільгельма на Україні, в Херсонщині. Через симпатії, якими тішився архикнязь Вільгельм і УСС на Україні, мусів австрійський цісар, на вимогу німецького цісаря, архикнязя з його боєвою групою забрати з України. Австрійський цісар примістив, одначе, УСС недалеко, таки зараз на границі України, а саме на Буковині, щоби в разі потреби вони могли зараз же вернути на Україну.

УСС дістали завдання приграничної сторожі на румунсько-австрійській границі. Для цього завдання визначив архикнязь Вільгельм 2 сотню боєвого куреня та одну сотню з Вишколу, командантом якої був усс-поет і композитор Роман Купчинський.

Друга сотня дістала район для охорони від села Онут над Дністром, печерез села Добринівці, Чорнівка, Топорівці. Це був простір около 35 км. довгий. Як постій команди тієї другої сотні визначив архикнязь село Чорнівка, а то тому, що командантом тої сотні був уродженець того села. Ото ж Архикнязь хотів зробити приємність як сотенному так і чорнівським громадянам.

Першого листопада 1918 р. з-полудня притнав із Чернівець, де стояли команди куреня та групи, вістовий з приказом куреня. В приказі повідомлялося, що команду куреня перебрав поручник Баган а команду над цілою формацією УСС сот. Букшований. Нова команда заряджувала Другій сотні зараз же машерувати до Чернівець і вагонуватися на залізничному двірці та спішити до Львова. Команда 2-ої сотні розіслала до своїх чет приказ машерувати до Юрківців і там вагонувати, бо Юрківці були для сотні багато ближчі чим Чернівці. Прихід всіх чет у Юрківцях обчислювала команда сотні на полудне другого листопада. Нова команда

куреня очевидно переочила на спеціальній карті зазначену залізничну лінію Вікно, Юрківці, Заставна, Веренчанка, Лужани. Лужани лежать на головній залізничній лінії: Софія, Букарешт, Чернівці, Львів, Краків і т.д. Заледви були вислані зв'язкові до поодиноких чет як з Чернівців пригнав знова кінний вістовий, цього разу вже від групи архикнязя Вільгельма, за його підписом. Архикнязь Вільгельм повідомляв, що УСС мусять бути якнайскорше у Львові; ото ж хай вони вагонуються на двірці Юрківці, і від'їжджають до Львова. Далше, просив архикнязя, щоб, аранжуючи поїзд у Юрківцях, зарезервувати для команди групи архикнязя кілька вагонів — команда групи долучиться до транспорту в Лужанах. Архикнязь повідомляв ще, що з від'їздом УСС із Чернівців до Львова виникнули великі труднощі.

Другого листопада в пополудневих годинах була 2 сотня на двірці Юрківці. Сотня аранжувала поїзд, вагоувала дуже цінне військове устаткування з величезного магазину, який був при двірці Юрківці. Зокрема артилерійську амуніцію, передусім тяжку. Третього листопада був увесь цінний магазин перенесений у поїзд і начальник двірця — до речі — поляк був змушений доставити відповідний тягаровий паровіз. У Лужанах на двірці надав командант сотні телеграму до Командування Українським Військом у Львові, повідомляючи про від'їзд сотні до Львова. Залишаючи військове устаткування та амуніцію по дорозі, почасті в Коломиї, а почасті в Станиславові, став поїзд 4-го листопада досвіта перед залізничним перестанком Перзенівка. Здержав поїзд жандарм, який був висланий Українським Командуванням у Львові на телеграму Другої сотні з Лужан. Жандарм вручив сотенному приказ Українського Командування, яким сотня спрямовувалася на двірець Підзамче, що є ключем до Львова зі сходу. Рівночасно звивався командант сотні зараз же явитися в Народному Домі в полковника Коссака, що виконував обов'язки шефа штабу. Після одержання інструкцій від полк. Коссака дістався командант Другої сотні, часто під градом куль, до двірця Підзамче. Його сотні ще не було на двірці. Ситуація дотогочасної залоги Підзамча була наскрізь поважна. 60 старих ополченців (ляндштурмістів) і курсантів старшинської школи з Камінки Струмілової борошили вже третій день двірець, на якому стояли кілометрові поїзди з військовим устаткуванням неоцінних вартостей. Та й самий двірець Підзамче був надзвичайної стратегічної ваги. Готель через дорогу, напроти самого двірця, був у польських руках.

Вкінці прийшла через Високий Замок друга сотня на дворець Підзамче. Таки зараз переведено боєву акцію. У входіві двері двірця висунено скоростріли, в вікнах стали стрільці. Три стежі по девять стрільців під прикриттям крісового і скорострільного вогню з драбинами перебігли через дорогу, вставали їх під вікна, і підлізши ними, вкинули в вікна по дві ручні гранати. Після детонації гранат вскочили стрільці через вікна до готелю. Протягом десяти хвилин готель був у наших руках. Поляки залишаючи ранених і убитих відступили до касарні, що була за залізничним дворцем. Маючи готель у своїх руках, можна було вставити з боку двірцевої будови міномет, який сотня привезла з Юрківців. Вже перша міна, перелетівши понад готель, впала на дах касарні і здула з неї цілу й фронтову частину даху. Детонація була така сильна, що поляки, нерозуміючи в чому справа, полишили ціле Підзамче та Замарстинів, які обсадила наша сотня. А ополченці та курсанти старшинської школи, перевтомлені, спали з 4-го на 5-те та з 5-го на 6-те листопада заслуженим глибоким сном. З польської сторони не впади ані один стріл. Та вже шостого вечором поляки знова підсунулися до самого двірця Підзамче. Начальне Командування мусліо залого підкріпити знова одною сотнею УСС. Відтинок Підзамча поширився на Замарстинів та міську різню.

13-го листопада ніччю приїхав на дворець Підзамче от. Долуд із своїм відділом, 45 козаків, переважно студенти одеського та київського університету. Між ними були і три донські козаки. Проведений наступного дня наступ в напрямі головного двірця відділом от. Долуда не увінчався успіхом і приніс Другій сотні, яка прикривала ліве крило наступу, великі втрати.

21 листопада, точно о шостій годині рано, зі скінченням заключеного перемир'я, з польської сторони впали знова стріли. Поляки використали заключене з ними перемир'я, щоби притягнути з Перемишля до Львова 140 старшин, 1228 вояків і дві батареї по чотири гармати, згл. гавбиці. 21-го листопада поляки тричі наступали на Підзамче, пустили з головного двірця в напрямі підзамецького двірця панцерний поїзд, але УСС відбили всі наступи, а панцерний поїзд не допустили до підзамецького двірця, розібравши рейки на шляху. Та з огляду на те, що поляки взяли Личаків і мали тим самим вільний перехід до Високого Замку, а Високий Замок у плечаж Підзамча, Начальне Командування зарядило опустити Львів. Вечором зібралися на дворці Підзамче представники від всіх відтинків львівського фронту — як говорилося —

на „чорну раду”. Думалося про зміну та переорганізацію Начального Командування. На раді брали участь тільки старшини. Вони винесли рішення звернутися до Начального Командування та зажадати відклику приказу залишати Львів. Але евакуація була вже в ході. Підчас тієї наради прийшли на Підзамче архикнязь Вільгельм, Д-р Петрушевич та Д-р Кость Левицький. Архикнязь привіз їх автом з Народного Дому. Обидва цивільні панови були переняті ситуацією, питали як їм видобутися зі Львова, та архикнязь заспокоїв їх заявою, що він вивезе їх з міста. Так і сталося.

Друга сотня, прикриваючи відворот, залишилася на Підзамчу десь до около 3 години ніччю. Прикриваючи відтак свій відворот своєю першою четюю, двигалася вона в напрямі Кривчич та Лисинич, виславши сильну стежу з вибуховими матеріалами для нищення залізничого шляху Львів, Підбірці, Миклашів і т.д. Доцільність цього зарядження оказалася вже за кілька годин.

Зима 1918/19 була дуже гостра. Сніг скрипів під колесами возів та чоботами пішоходів. Місяць прошибав сріблистим світлом рідкі хмари, освітлював шлях, поля, хати, далекий ліс. Друга сотня йшла мовчки. Ніхто не говорив, але кожний ніс тяжку думу. Значить, Львів віддаємо полякам! А за-віщо гинули стрільці!? Було їх 260 в сотні, а зараз тільки 180 і то вже з тими, що прилучилися до сотні, стративши зв'язок із своїм відділом. Дорога відвороту за Львовом майже забита. Їдуть возами, їдуть одинцем чи гуртами бувши українські вояки. Так, бувші! Бо зараз вони вже не вояки. В більшості в них на плечах по два навантажені наплечники з військовим і не-військовим майном, у руках замість кріса, валізки, клунки. Всі спішають домів. Очевидний розклад. За Лисиничами відділюється на ліво дорога до Підбірців. На роздоріжжі стоїть стежа, яка взиває УСС звертати в ліво через Підбірці до Миклашева. Ясно УСС відділюються від самовільної маси, яка йде даліше в сторону Винник, куди пішла і Начальна Команда. Ще короткий марш вгору і сотня стоїть на подвір'ю фільварку при вході до Підбірців за Заходу. Будинок фільварку стоїть на піднесеному терені, що домінує над цілою околицею у напрямі до Львова. Він був би ідеальним для оборони проти наступу за сторони Львова. Сотня розміщується в сусідніх хатах на короткий відпочинок. Приміщення самого фільварку вже переповнені УСС з різних частин. На лавках і стілцях у всіх кімнатах дрімають УСС. Між ними й сотник Горук. Накинув полеву ковдру на плечі, спер голову на оперті об стіл п'ястуки, й дрімає. Ко-

мандант Другої сотні шукає й собі якийсь відповідне місце. Переходячи з одної будови фільварку в другу прикладає вже з привычки бінокл до очей і спрямовує його в сторону Львова. Сонце якраз сходить і освічує на горизонті Львів-город. Мороз такий, що за лице щипає. У біноклі видно вразно дим паровика, а далі і вагони. Значить поїзд, і то на тому місці, де мусіла знаходитися стежою висажена в повітря рейкова зворотниця. Еге, думає обсерватор, це панцерник. Певно що панцерник, ба паровик посередині, а вагони з переду і ззаду него. Але в Підбірцях ти сьогодні не будеш, думає сотенний! Рейки на залізничній лінії Львів-Підбірці на кількох місцях перервані. Ось видно на шляху до Підбірець стежу, що наближається вже до села. Але що панцерник? Сотенний звертає знова бінокль на панцерник. І бачить, що дим з паровика звертає на залізничий шлях до Винник. За хвилину панцерник зникає в лісі за горою. Невже ж, думає сотенний, частини, що відтягалися через Винники не подбали, щоби забезпечитися проти панцерника?! Адже ж і Начальна Команда відступала на Винники! Винники на південь від Підбірців. Між обома місцевостями височина, так, що з Підбірців видно тільки верх комина тютюнової фабрики в Винниках. За недовгий час над Винниками взноситься дим а далі пануючу досі тишу перериває серія одного, двох а далі і трох скорострілів, а там і гарматній вистріл, і вистріли крісів. Значить, польський панцерник таки заїхав до Винник! Кілька хвилин пізніше снігом покрити височину між Підбірцями і Винниками покривають втікаючі на схід бувші українські вояки. Панцерник поволі повертає до Львова, а з української збройної сили остаються тільки УСС у Підбірцях та ті, що влучилися в формацію УСС підчас боїв у Львові.

Стрілянина в Винниках заалармувала всіх у Підбірцях. До Другої сотні долучається вже стежа, що розбирала рейки. Сотня відходить до Миклашева. Там же її гаряча військова кава. Хлопці так перетомлені, що на ходу засипляють. Старшини і підстаршини сотні розміщують їх по хатах, клунях, стодолах, знаходять і для себе місце, щоби тільки положити своє тіло й вилучившись із всякого напруження, запасти у глибокий сон. Та ось вістовий! Зіскакує з коня та тичить командантови сотні запечатаного листа. Сотенний розпечатує приказ і перебігає його очима. Негайно має він явитися у парафіяльному домі біля церкви. За кільканадцять хвилин він на призначеному місці. Там старшини вже зібрались і наради вже почалися. Між присутніми є сот. Горук, сот. Букшований, пор. Носковський, Мирон Луцький, чет.

Онуфрій Іванович, Роман Купчинський та інші. Говорить пор. Носковський. Він з'ясовує коротко всім відому ситуацію і ставить засадниче питання: чи відступати згідно з приказом Начальної Команди в напрямі Золочева, чи здержатися на місці і організувати з Миклашева фронт проти поляків. Кожному ясно, що дальший відворот згідно з приказом Начальної Команди рівнозначний з ліквідацією укр. фронту проти поляків, а тимсамим він рівнозначний із віддачею Східної Галичини полякам. Отже, западає рішення не відходити далше на Схід, а проти виразного приказу Начальної Команди залишатися в Миклашеві та організувати звідси проти-польський фронт. Цю акцію мусить, одначе, хтось прикривати перед евентуальним наступом поляків. Для цього зголошується командант Другої сотні. Як терен майбутньої застави вибирає він Підбірці. І відходить, за згодою створеної команди полку, до того села, вже забезпеченим походом, бо в межі часі поляки могли Підбірці вже зайняти.

Село Підбірці середньої величини галицьке село, воно домінує, як вже сказано, над цілою околицею. Тільки височина між Підбірцями і Винниками взноситься почасти понад Підбірці. На самому верху тієї височини хата з господарськими забудованями. Львів 7 км. віддалений від Підбірців. Найближчий сусід Другої сотні, це слаба своїм станом 3-тя сотня УСС в Унтерсберген, що є ззаду по лівій руці від Підбірців. На північній захід від Підбірців є села: Ляшки Муровані, Пруси, Дубляни із рільничо-господарською академією, Сороки, а прямо на північ від Підбірців Камінопіль. Але української збройної сили не має в сусідстві Другої сотні. Вдень якогось свята серед тиждня здобуває перша сотня село Камінопіль. Поручник Воєвідка піддержує її в наступі огнем своєї батареї, яка стояла перед Миклашевом. Для керування вогню батареї прибув пор. Воєвідка з своєю телефонічною стежою до Підбірців. Сонце вже клониться до заходу як Перша сотня зайняла Камінопіль і пор. Воєвідка дає приказ своїй батареї звинутися телефонічне получення. Та в тій хвилині спостерігає командант Другої сотні, що з Винник виринають чотири по собі слідувачі розстрільні поляків. Своєю шириною переходять вони довжину села Підбірці. Поляки біжуть на Підбірці, числячи на те, що увага українців звернена в противну сторону, на Камінопіль — як у дійсности воно і було. Сотенний звертає увагу пор. Воєвідки, а той, на щастя, застає ще при телефоні телефоніста батареї. Поручник Воєвідка, резервовий старшина артилерії, був прямо мистцем у стрілянні. Він стріляв своєю батареєю як добрий

стрілець рушницею. І того разу стяв він дві треті наступаючих поляків, а решта завернула до Винник. На південний захід Підбірець, перед Винниками лежить село Лисиничі. Туди ходять що дня наші і польські стежі. Там вони і перестрілювалися а що Лисиничі віддалені bliще від Підбірець як від Львова, то наші стежі звичайно вже очікують в Лисиничах польські стежі і звичайно підготовивши засідку в Лисиничах, вистрілюють цілі польські стежі залишаючи одного-двох для засягнення язика. Від полонених довідувалася друга сотня, що польське командування вважає своїм найпершим завданням, за всяку ціну, зліквідувати будьякий зародок української збройної сили.

На залізничному шляху Львів-Підбірці-Миклашів стопився сніг і заходила небезпека, що поляки не помічені на темному ґрунті українською полевою сторожею, можуть підсунутися геть аж під ту сторожу, знищити її холодною зброєю і зайти відтак до села. Командант сотні був тому кожного дня до пізнього вечора і від досвіта на тій польовій сторожі та скріпив її скорострілом, який був вставлений рівнобіжно до ровів по обох сторонах шляху. За кілька днів після того як поляки були побиті артилерією, пробують вони таки зараз з вечора підсунутися ровами до польової сторожі. Полева стороже запримічує, одначе, шелест в ровах залізничного шляху і скорострільним вогнем та крісовими гранатами, які наносять наступаючим у ровах полякам важкі страти заставляє їх утікати до Львова, лишаючи кількадесят убитих і раних у ровах. Та поляки хочуть за всяку ціну знищити в зародку будь яку українську збройну силу. Цю акцію перебирає польський генерал Роя, що приїхав для цього з Кракова до Львова. Як кожного дня, так і в неділю, 5 грудня 1918 р. о годині 12-ій дня, командант сотні обсервував артилерійським далековидом Львів. На шляху Львів — Кривчичі посувалася довжелезна похідна колона піхоти, кінноти та артилерії. По обрахунку далековидом сунули три курені піхоти, дві ескадрони кінноти, три до чотири батерії та значний обоз. Телефонічна розмова сотенного з командантом полку була дуже пригноблююча. Командант полку повідомляв сотенного, що він не може числити на артилерію, бо Воввідка пішов з батерією в глиб запілля для організації дальших батерій. Піхотної амуніції сотня може дістати найвище одну скриню. Трохи більше може дістане сотня скорострільної амуніції, а щодо піхотних частин то полкова команда має зараз одну неповну сотню, яка призначена до села Соріки. По блискавичному обрахунку йшов на сотню щонайменше двадцять і

кілька разів сильніший ворог. Артилерія та кіннота підносила цю диспропорцію сил в некористь українців ще багато даліше в гору. Але тут ішлося, як показалося опісля, не о виграну чи програну одну битву, але о виграну чи програну найвижчу ідею української нації. Сотенний рішив обстояти ту ідею.

Найнебезпечнішим для сотні була наявність артилерії в поляків. Щоби ослабити її вогневу силу заставив сотенний сотню вийти зраз же на сто до стоп'ятьдесять кроків перед властиві стрілецькі рови, що були свіжим снігом добре замасковані, и симулювати побудову стрілецьких ровів. Відгорненням снігу на взір стрілецьких, лучних і звязкових ровів надавалося для глядача здалека характер викопаної системи закопів. За кілька хвиль чорніла у снігу така система перед Підбірцями.

Поляки перемашували через Лисиничі до Винник, залишаючи в Лисиничах обоз та артилерію. Перед цвинтарем в Лисиничах поставили вони одну батарею, за цвинтарем другу а третю 15 цм. гавбиць в ярі за Лисиничами.

О 13³⁰ год. почали вони обстріл фіктивних ровів. Сотні гранат 8, 10 і 15 цм. сипали вони на ті рови. Стрільці, стоячи в дійсних, добре замаскованих, ровах, придивлялися з радістю тій гранатній ілюмінації, яка тривала до темного вечора.

Вже від години з низьконавислих хмар рясними пластами труситься сніг. Нараз замовкають ворожі гармати. Всі стрільці вп'ялили свій зір у темне передпілля. Стало тихо, чуєш тільки як у тобі живчик б'є. Бачиш у рові як призначені стрільці насаджують одні гранати, а другі багнети на криси. Тихо, чим далі, все більш незносно тихо. Так тихо, що груди тобі розпирає. Нарешті передається відомість від стрільця до стрільця, що із фільварку, долиною в напрямі Лисинич висилається розвідчу стежу. Це пересторога для стрільців у ровах, щоби не підстрілили свої стежі. І знову тихо, хоч і інакше. Врешті около двісті кроків перед стрілецькими ровами в долині до Лисинич крисовий стріл а за ним за хвилику коротка серія одного з наших скорострілів, що замикають долину. За кілька хвилин вияснюється, що наша стежа стрінула ворожу стежу, командант нашої стежі М. Х. зранив пострілом одного з польської стежі. Ранений остався, а його товариші втекли. Рівночасно наш скорострілець з поденервання від стрілу, що впав перед ним в долині, потиснув язичок свого скоростріла і спричинив коротку серію, яка пішла

по обох ногах у висоті колін нашому десятникови, що був у стежі.

Сніг нападав по живіт. Наші санітети з трудом принесли обох ранених, нашого десятника і польського хорунжого, команданта польської розвідчої стежі. Після дбайливого заосмотрення його рани (перестріл стегна) нашими санітетами та після горячого чаю з румом, підтвердив польський хорунжий наступаючі польські сили так, як ми їх оцінювали. Він заявив, одначе, що ми мусіли б мати принайменше такі сили як вони їх мають, щоби могли думати про якийсь опір. Це передусім тому, що провід тих наступаючих сил знаходиться — як він говорив — у руках геніяльного полководця, генерала Рої. Далше інформував він команданта сотні, що його вислано на розвідку для того, щоби перевірити чи ми не покористувалися темнотою і не забралися вже з Підбірців. В такому разі він мав залишитися в Підбірцях, щоб досвіта підсунутися до Миклашева. Виходило, отже, що поляки відклали наступ на другий день, бо нічю було важко бродити снігами. Сніг і далше падав великими пластками, але місячне світло пробивало тепер своїм срібним пилом хмари.

Командант сотні склав такий плян дальшої оборони. В ніякому разі не сміється допустити, щоби поляки могли наступати на Підбірці фронтальним наступом з Винник. В такому разі вони дівравшись до вритої в терен дороги, що веде з Підбірців до Миклашева, окружилиб нас, бо врита в терен дорога віддалена від наших стрілецьких ровів багато далше ніж можна кинути гранату. Отож хата на вершку височини між Винниками і Підбірцями мусить і далше залишатися в наших руках. Підхор. Т. залишається й далше в ній, його залога збільшується з 12 на 18 добрих стрільців і він дістає бездоганний скоростріл з першорядним формайстром. Хоч із команди полку післано тільки одну скриню набоїв, підхор. Т. мусить мати набої, щоби міг будити враження, що там стоїть повна сотня а не тільки 18 піхотинців. Завданням Т. є відтиснути поляків на ліво, в долину, яка веде з Лисинич до Підбірець. На цвинтарі Підбірців стоїть чета, яка своїм живим обстрілом полякам імітує, що там наша лінія а не з переду у фільварку. З переду фільварку, де знаходиться наша властива оборонна лінія, має для польського ока все замерти. Аж коли скоростріл із хати, на височині між Винниками і Підбірцями, й скоростріли з цвинтаря відтиснуть поляків на ліво й вони долиною підійдуть до стрілецьких ровів перед долиною так, щоби їх могла осягнути кожна ручна граната, тоді в моменті як перша розстрільна впаде з поля

на дорогу, мають піти у рух ручні гранати, вистріляні крісові гранати і стрільці мають взяти на мушку одного за другим. Не маємо амуніції! Тільки так можемо вратувати ситуацію, коли кожна наша куля потрапить у ціль.

Вже після півночі сотенний переходить від стрілься до стрільця і говорить їм про важливість хвили, вказуючи на аналогічні випадки з історії, зокрема з нашої історії (Кричевський під Лоевом тощо).

Після другої години ночі голоситься телефонічно чет. Д., командант 6. сотні, що відходячи з Миклашева до Сорік, дістав приказ від команди полку задержатися в Підбірцях і влучитися в оборонну акцію 2 сотні. Четар Д. задержався з своєю сотнею в ярі при дорозі з Миклашева до Підбірців, не доходячи до Підбірців. Сотенний 2 сотні просить його переbrати певний відтинок оборони, але він погоджується тільки дати 2-ій сотні свою скорострільну чоту до диспозиції. Зі сходом сонця, слідуючого дня продовжують поляки артилерійську підготовку. Вони б'ють тепер головню на побудовану нами в ночі фіктивну позицію перед цвинтарем. Дістається також і населеню села, одначе, на загал, артилерійний вогонь значно слабший, ніж попереднього дня. 15 см. гавбиці і полеві гармати майже не відзиваються, а якщо стріляють, то тільки одною гарматою. Попередний день коштував поляків, видно, таки багато амуніції, отож вони щадять її тепер.

Біля 9-ої години з'являється на схід від хати на височині між Винниками і Підбірцями відділ кавалерії. На захід від тієї хати виринає густа піхотна розстрільна, яка сягає від хати аж до долини між Лисиничами і Підбірцями. За першою розстрільною з'являється така ж друга, відтак третя, четверта і п'ята.

Видно, наступаюча піхота має витиснути нас із Підбірців, а кіннота готується вже на герці з нами на чистому полі. Підхор. Т. покищо мовчить. Він чекає на флянку третьої розстрільни. В межі часі хоче кіннота переконатися, чи хата ще обсаджена нами. Два кавалеристи підсуваються до хати. Коні грузнуть у снігу, а коли вони зближались не більше чим 50 кроків — падають із хат майже рівночасно два крісові стріли. Обидва кавалеристи зсовуються з коней і остаються в снігу. Ці два стріли, це сигнал для підхор. Т. 18 стрільців, віддавши на відділ кінноти сальву, переходять на другий бік хати і б'ють разом з скорострілом флянку піхотних розстрільлень. Кінний відділ залишивши ще кількох кавалеристів і коней в снігу, зникає за височину. П'ять розстрільлень тиснуть на ліво. Скоря пальба крісів і скорострільів з цвинтаря

підганяє поляків до ліва. Розстрільні збиваються в клуб. Воляки грузнуть в снігу. Ліве крило розстрілень майже до середини вже в долині. Розстрільні перетворилися в товпу, яка з кожною хвилиною більшає. Нараз та товпа рушає в сторону Підбірців. З фільварку на неї ніхто не стріляє; то з цвинтаря стріли падають. З кожною хвилиною товпа зростає. Наші чекають аж перші поляки злізуть на дорогу. Командант сотні спостерігає, що з північно-західної сторони, з ліска перед селом Сороки, з'явився відділ кінноти. На краю ліска круяться польські воляки. Значить, поляки готують на нас п'ястук і звідти. Телефонічне отримання із-за стіни фільварку до централі в долині на залізничному перестанку перерване. Отримання з 6-ою сотнею не можливе. Перед хвилиною згинув підхор. Яворський, який хотів спійти перерваний шпалнелем провід! Переміг наступу з Винник і Лисинич відбувається так, як його сотенний зааранжував, отож з'ясовує він ситуацію із сторони Сорік хор. К. і біжить до тел. централі на залізничному перестанку. Отримання з 6-ою сотнею вдається таки зараз дістати. Після короткої, але сильно акцентованої розмови з командантом 6-ої сотні, той заряджує свій перший чоті (хор. Л) відмашерувати бігом до перестанку в Підбірцях. За десять хвилин біжить сотенний Другої сотні з першою чотою 6-ої сотні ровом вздовж залізничного шляху до сторожевої будки, в напрямі Львова. Прилягши за живим плотом залізничного шляху, чекає чота аж зближиться польська похідна кольона — (приблизно дві сотні) — на сто до стоп'ятьдесять кроків, а тоді чота відкриває сильний вогонь. У похідній кольоні, зрозуміло, велечезні страти: адже одна куля пробиває 9 до 11 людей. З похідної колони залишається більша половина на дорозі, решта зникає в ліску. Кінний відділ зник у Сороках.

У межі часі товпа, що сунула на Підбірці долиною з Лисинич дісталась у вогонь залоги, що чекала в ровах перед фільварком. Ручні і крісові гранати, крісовий і скорострільний вогонь, що був спрямований на густу товпу завдав полякам великі втрати. Стрільці розбадьорились, вискочили з окопів і давай гнати за поляками. З криком: „Уцекай янтик, ти попсути” бігли стрільці за поляками і частували їх прикладами по плечах. Бунчужний Х. що стрічався з поляками майже кожного дня в Лисиничах біг із своєю стежою до Лисинич, а поляки, чомусь оминаючи Лисиничі, втікали на Винники і дальше в ліс за Винниками. Х. напав несподівано на польську батерію і вибив цілу її обслугу. Поляки залишили в Лисиничах амуніційні вози, полеві кухні з майже го-

товим обідом і великий обоз. Одного стрільця з стежі бунчужного Х. застрілив командант польської батареї. Результат бою: в нас — два убиті, один ранений. В поляків — около 600 убитих і ранених, утрата одної батареї, кілька амуніційних возів з амуніцією, кілька полевих кухонь та іншого обозу. До великої польської офензиви (травень 1919) поляки вже не важилися більше наступати на Підбірці. Але бунчужний Х. був сумний. Коли командант сотні запитав його в чому справа, то він відповів: „та бо я хотів зловити генерала Рою і заставити його, щоби він перед Вами габтажт стояв”.

Про значіння оборони Підбірців і побіди над поляками „Альбом УСС” Львів 1935, стор. 132, пише так: „Завдяки цьому самочинному починові УСС повстав фронт облоги Львова, що скоро поширився на північ і південь. При кінці листопада та в перших днях грудня УСС звели ще кілька завзятих боїв в обороні підльвівських місцевостей як Малехів, Ляшки і Кістярня. Тим часом організувалася Українська Галицька Армія, якої частини підсилювали щораз-то нові відтинки фронту”.

Сократ Іваницький

РЕЗЮМЕ

доповіді, зачитаної на конференції НТШ у Мюнхені.
12. 10. 1953 р., на тему: „Правне опрeдeлення залo-
женого відношення Переяславським договором”.

Переяславський договір тільки мало й тільки з тенденційних джерел відомий. Архів Української Козачої Держави згорів разом із столицею в 1708 р. З цієї причини дотеперішні дослідники того договору користувалися переважно тільки московськими джерелами. Подавані Москвою джерела не є одна-че ані оригіналом договору, ані його автентичним записом з підтвердженням договірних сторін. Є це головним чином 1) т.зв. „статейний список”, то є записник послів царя, який вони мали писати в час своєї місії в Переяславі; 2) Москвою названі „статті Богдана Хмельницького” і 3) т.зв. „царські грамоти”. Ці т.зв. „документи” — це чернетки з різними, хто його знає коли і ким робленими виправками. Навіть „Історія Дипломатії” (том I.), яка появилася в Москві в 1941 р. і „Історія України в документах і матеріалах”, яка появилася у Києві тогож року, підтверджують, що ті т.зв. „документи”, зокрема „статейний список” писані тенденційно. Читаючи „статейний список”, кидається кожному в очі, що він нарощно обминає найсуттєвіші моменти, відвертаючи від них увагу зовсім несуттєвими, часто й фантастичними моментами. Прислані в березні 1654 р. з Москви під назвою „Статті Богдана Хмельницького” не є ніякими статтями гетьмана Богдана Хмельницького. Гетьман Богдан Хмельницький їх не писав і не підписував, — за його гетьманування Україна про ті статті нічого й не знала. Юридично можна було б їх уважати як проти-проект царя Алексея Михайловича для додаткового договору, на який українська договірна сторона в березні 1654 р. у Москві подала свій проект, а яким то договором мали бути унормовані ще деякі отверті питання після Переяславського договору з січня 1654 року. Того проти-проекту гетьман не прийняв і додатковий договір не був укладений.

Спекулюючи на тих т.зв. „документах” підтягується Переяславський договір заложене правне відношення під майже всі можливі, наукою права певно означені, відношення двох держав, ба навіть говориться про інкорпорацію. Кожне з тих наукою права певно-означених відношень, під які підтягується заложене Переяславським договором правне відношення, має свої, йому притомі, основні позначки, якими воно не тільки відрізняється від кожного іншого наукою права певно-означеного відношення, але й якими воно виключає наявність кожного іншого певно означеного відношення.

Стверджуючи факт заіснування Української Держави „Військо Запорізьке” вже у 1553 році (а не аж у 1654 р.) і переводячи міжнародно-і державно-правну аналізу історією ствердженого правного відношення, що заіснувало на основі Переяславського договору, стверджуємо, що тим договором заложене правне відношення не має основних характеристичних позначок тих наукою права певно-означених правних відношень, під які його підтягується.

Найбільше зближається до правильного опрeдeлення Переяславським договором заложеного відношення Липинський у своїй праці „Україна на Переломі”, опрeдeлюючи те відношення як „мілітарний альянс”. Не відрізняючи, однак, в особі Алексея Михайловича „царя московської Держави” від „протектора православного світу”, Липинський ставить той мілітарний альянс під „протекторат” Москви, змішуючи при тому, очевидно, поняття „гарантія з поняттям „протекторат”.

Гетьман Богдан Хмельницький, шукаючи союзника проти Польщі, рішився на „протектора православного світу”, яким окликався московський цар. Цей „протектор світу”, будучи царем Московської Держави, зобов’язався допомогти гетьманові мілітарною силою своєї держави. Правно в особі царя, як у втіленні Московської Держави, зобов’язалася Московська Держава дати ту мілітарну поміч, отже Переяславським Договором був заложений мілітарний альянс між Українською Державою „Військо Запорізьке” і Московською Державою „Московія”. Той мілітарний альянс був поставлений під гарантію „протектора православного світу”.

З М І С Т

Передмова	5
І. М. Новосівський: Д-р Сократ Іваницький — життєвий і творчий шлях	7
Матвій Стахів: Сократ Іваницький як людина й науковець	47
Олександр Кульчицький: „Відлітають сірим шнурком журавлі у вирій...”	53
Сократ Іваницький: Мій спогад із визвольних змагань	57
Сократ Іваницький: Резюме доповіді зачитаної на Науковій Конференції НТШ у Мюнхені 12. X. 1953 р. на тему: „Правне опрeдiлення заложеного вiдношення Переяславським договором”	69

